

Martyno Laternos iš Jėzaus Draugijos,
šv. teologijos daktaro,

Pamokslas
švento atminimo Stepono Pirmojo,
šlovingiausio
Lenkijos karaliaus,
laidotuvių
apeigoms

*Kas bijo Viešpaties, tam bus gera galų gale
ir savo mirimo dieną jis bus laiminamas.
Siracido 1¹*

Krokuvoje,
Andriejaus Petrikovijaus spaustuvėje,
1588 Viešpaties metais

¹ Sir 1, 13. Originalo išnašos šioje publikacijoje išskiriamos kursyvu, vertėjos pastabos – įprastu šriftu.

Ipse est directus diuinitus, in pœnitentia
gentis: & in diebus peccatorum, corrobo-
rauit pietatem. Ecclesiastici 49.

Martyno Laternos laidotuvių pamokslo mirus Steponui Batorui
leidinio antroji antraštinio lapo pusė

*Jis buvo Dievo paskirtas tautos žadinti į atgailą
ir nusidėjėlių dienose sustiprino dievotumą. Siracido 49²*

² Sir 49, 3a. 4b. Čia, antraštiniame puslapyje ir toliau cituojamas Juozapo Jono Skvirecko lietuviškas *Vulgatos* vertimas (*Šventasis Raštas*, t. 1–4, (ser. *Pasaulinės literatūros biblioteka*), 1990–1992, Vilnius: Vaga). Kai kur Skvirecko vertimas pakoreguotas atsižvelgiant į šiuolaikines bendrinės kalbos taisykles bei prasmines sąsajas su Laternos tekstu. Biblijos citatos tekste pateiktos pasviruoju šriftu, kad vizualiai būtų lengvai atpažįstamos.

I N F V N V S M A
 G N I S T E P H A N I P R I
 M I, R E G I S P O L O N I Æ
 O R A T I O.

Vetusissima hæc, squalorisq; plenissima, exequiarum funeris STEPHANI Primi, Regis quondam nostri, pompa, Ornatissimi, nobilissimiq; Auditores, quemadmodum rationi consentanea, & à veterum consuetudine non aliena; ita maximis eius in Rempub. nostram promeritis, & virtute singulari, dignissima mihi videtur. Est enim hæc non tam scripta, quam nata in omnium gentium mentibus lex, ad quam magis facti quam docti, magisq; imbuti quam instituti sumus; vt ob principū in Repub. virorum è vitæ huius statione discessum, in luctu & squalore iaceamus: multò verò etiam ampliùs, ob demigrationem eorum, qui ad omnem virtutem omnibus facem prætulerunt, mœrore intabescamus. Hanc ante promulgata per Moysem, prudentissima immortalis Dei decreta, magistra vitæ ratio persuasit Ægyptiis: quos ob Iacobi, primarii inter Iudæos viri obitum, cum Iosepho, eiusq; fratribus, septuaginta primùm, deinde verò septem diebus, tum extrinsecus squaluisse, tum

*Omni etate e
 xequie squalore
 & luctu co
 honestate sunt
 Gene: 50.*

A ij

interius

Martyno Laternos laidotuvių pamokslo mirus Steponui Batorui pradžia

Pamokslas
Didžiojo Stepono Pirmojo,
Lenkijos karaliaus,
laidotuvėms.

Garbingiausieji ir kilmingiausieji Klausytojai, man atrodo, kad šios didžiai liūdnos ir gedulingos Stepono Pirmojo, velionio mūsų karaliaus, laidotuvių apeigų iškilmės ne tik pridera progai ir nėra svetimos senovės papročiams, bet ir labai atitinka didžiulius jo nuopelnus mūsų valstybei bei nepaprastą dorybę. Juk šis įstatymas, – kad pasinertume į liūdėsį ir gedulą dėl pirmųjų valstybės vyrų pasitraukimo iš šio gyvenimo uosto, – kurio esame veikiau paveikti nei išmokę, prie kurio esame veikiau pripratę nei pripratinti, yra ne tiek rašytinis, kiek prigimtas visiems žmonėms³; tačiau nepalyginamai sunkiau užgriūna sielvartas iškeliavus tiems, kurie visiems tarsi deglu šviesdami rodė kelią į visas dorybes. Prieš paskelbiant išmintingiausius nemirtingojo Dievo nurodymus per Mozę, gyvenimo mokytojas sveikas protas buvo įteigęs šį [įstatymą] egiptiečiams, apie kuriuos Šventojo Rašto knygos liudija, jog dėl Jokūbo, vieno iš pirmųjų vyrų tarp judėjų, mirties kartu su Juozapu ir jo broliais iš pradžių septyniasdešimt⁴, o po to dar septynias dienas⁵ nešiojo ir iš-orinį gedulą, ir viduje kentėjo⁶. Atrodo, kad judėjai Mozės laikotarpiu iš pačių prigimties gelmių ištraukė šį [įstatymą], kai Aaronui, vyriausiajam kunigui⁷, ir pačiam Mozei [mirus] trisdešimt dienų iš eilės aukojo aukas⁸, per Abnero laidotuves apsirengė ašutinėmis⁹, o po karaliaus Jošijo laidotuvių, įvykdytų su prakilniomis apeigomis, ilgą laiką per daugybę metų vėl ir vėl kartojo trė-

³ Plg. Cic. *Orat.* 49, 165: *Est enim, iudices, haec non scripta. Sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus.* (Liet.: „Teisėjai, juk šis įstatymas, kurio neišmokome, nepriėmėme, neperskaitėme, o kurį išplėšėme, išrovėme, ištraukėme iš pačios prigimties, kurio esame veikiau paveikti nei išmokę, prie kurio esame veikiau pripratę nei pripratinti, yra ne rašytinis, o prigimtinis.“ Čia ir toliau, kur nenurodyta kitaip, vertė Simona Jaskelevičiūtė.)

⁴ *Pr* 50, [3].

⁵ *Pr* 50, [10].

⁶ *Visais amžiais laidotuvių apeigos yra pagerbiamos gedulu ir liūdesiu.*

⁷ *Sk* 20, [29].

⁸ *[st* 34, [8].

⁹ *2 Kar* 3, [31] (2 *Sam* 3, 31).

nus ir raudas, parašytas pranašo Jeremijo¹⁰. Pagaliau tame aukso amžiuje, po didžiai laukto tikrojo Mesijo atėjimo, šio [įstatymo], veikiau kilusio iš sveikos nuovokos negu primesto kokiais nors nuostatais, labai dievobaimingai laikėsi net ir tie tikėjimo vyrai, apie kuriuos šv. Lukas žinomose Šventojo Rašto knygoje paliudijo, kad jie žemėje palaidojo patį pirmąjį ir patikimiausią Jėzaus Kristaus liudytoją šventąjį Steponą bei laidotuvėse labai jį apraudojo¹¹. Tad kaip, pasitraukus iš gyvenimo tokiam teisingam, tokiam išmintingam, tokiam narsiam ir tokiam santūriam karaliui, galėtų neraudoti dvasininkų luomas, kaip galėtų Senatas neleisti dienų giliame liūdesyje, kaip galėtų nesielvartauti riterija, kaip galėtų negedėti sodybos, kaip galėtų neliūdėti miestai, kaip galėtų laukai ir sienų mūrai nesilgėti ir neapverkti tokio didžio valdovo bei tokios didžiulės netekties Bažnyčiai ir valstybei? Didelės Stepono geradarystės, kurių daug padarė šiai karalystei, ir karaliaus verta dorybė išties nusipelno ne tik ašarų ir tokio gedulo, ne tik šių laidotuvių apeigų, nors ir šlovingų bei pilnų didžiausio grožio ir garbingumo (tai yra susirinkusių vyskupų su apaštališkojo sosto legatu, laidotuvių palydoje žengiančio karaliaus¹², karalienės, einančios paskui brangiausio sutuoktinio palaikus, sukviestų karalystės ir kitų kraštų didikų, visų atsiųstų pasitikti laidotuvių eisenos¹³ ir prie jos prisijungti kilmingųjų vyrų, gausybės ginkluotų karių, visų susirinkusių šventų ir didžiai maldingų žmonių šeimų, susibūrusių viso miesto mokyklų, juodais drabužiais vilkinčių visų luomų, apsišarvavusių ir tarsi kovai puikiai pasiruošusių raitelių, išvestų laidotuvėms papuoštų kilmingiausių žirgų, nešamų visos karalystės karinių vėliavų, nesuskaičiuojamos daugybės suplūdusių įvairiausių žmonių minios, Krokuvos, plūstančios dejonėmis ir ašaromis, visas tris dienas liūdinčių ir įvairiais būdais gedėti kviečiančių šventovių, įvairiose vietose sakytų laidotuvių pamokslų, šventųjų pastatų sienų, išpuoštų epitafijomis ir kitomis panašiomis laidotuvėms parašytomis eilėmis, milžiniškos daugybės uždegtų žvakių, graudulį keliančio giedojimo, prikabintų karalystės ir karališkosios šeimos herbų, karaliaus viešumoje nešiotos karūnos, skeptro ir kalavijo bei kitų karališkų ir krikščioniškų laidotuvių iškilmių), bet atrodo, kad Steponas turi visą teisę sau

¹⁰ 2 Met 35, [25].

¹¹ Apd 8, [1–2].

¹² Čia minimas Zigmantas Vaza (1566–1632), kuris jau buvo karūnuotas Lenkijos karaliumi (juo buvo 1587–1632).

¹³ *Stepono laidotuvių iškilmės*.

reikalauti viso to, ką tik galima įsivaizduoti ar išgalvoti pritinkama kokio nors įžymaus ir šlove didžiai pagarsėjusio valdovo nemirtingai garbei ir amžinam atminimui. Kai jį prisimenu, Klausytojai, puikiai mintyse įsivaizduoju vyrą, jei ne visai pasiekusį šią šventojo Stepono, tavo, Kristau, [mūsų] Dieve, neįveikiamo kovotojo tobulybę, tai bent, kol buvo tarp gyvųjų, besistengiantį ją pasiekti, – idant iš tikrųjų *būtų pilnas malonės ir narsos, darytų žmonėse didžiųjų stebuklų ir ženklų*¹⁴. O kaip teisingai aš apie tai ir galvoju, ir kalbu, lengvai suprasite iš to, ką ketinu papasakoti apie nuostabius šio valdovo nuveiktus darbus. Ir nors nesu nei Apelis¹⁵, kad galėčiau kaip jis natūraliomis spalvomis nutapyti šį mūsų Aleksandrą, nei Lisipas¹⁶, kad galėčiau kaip jis tą patį deramai pavaizduoti skulptūra, vis dėlto, kadangi ketinu tokio didžio karaliaus žygdarbius kalboje apsaityti būdamas tarp tų, kuriems jo narsumas yra taip žinomas, kad jie gali būti beveik visko, ką ketinu papasakoti, liudininakai ir šlovintojai, dar gyviau imsiuosi vykdyti šią pareigą, kurios troško daugelis, bet ji buvo patikėta man tų, kurių nei nuomonės negalėjau paniekinti, nei valios – negerbti. Bet pirmiausia atskleisiu¹⁷, kaip tapo *pilnas malonės*, o po to viešai pateiksiu keletą jo *narsos* įrodymų, galiausiai išvardydamas apžvelgsiu ženklus ir stebuklus, dėl kurių tapo garsus siekdamas krikščioniško tobulumo. Pradėkime tad kalbą nuo daugybės gausių jam suteiktų Dievo malonių¹⁸. O *malonės* vardu aš, skirtingai nuo teologų, vadinu ne tą sielos savybę, dėl kurios Aukščiausiojo Dievo gailėstingumu apdovanota žmonių dvasia pasiekia lyg kokią dievišką ir aukštesnę už pačią prigimtį didybę ir todėl kažkokiu stebuklingu būdu tampa priimtinesnė Dievui, bet tas gėrybes, be kurių, kaip filosofai mano, joks gyvenimas nėra laimingas.

Tų [gėrybių] trys rūšys, kaip nustatė peripatetikai ir senieji akademikai, esančios šios: sielos, kūno ir, kaip sakoma, likimo; o man net ir dėl šio skirstymo atsiveria plačiausias laukas kalbėti apie Stepono nuopelnus¹⁹. O pirmoji iš didžiųjų gėrybių, jei pažvelgtume į išorinių dalykų puošmenas, Plutarcho

¹⁴ *Apd 6, [8].*

¹⁵ Lot. Apelles, gr. Ἀπελλῆς (IV a. pr. Kr.), garsus graikų tapytojas, nutapęs Aleksandro Didžiojo portretą.

¹⁶ Lot. Lysippus, gr. Λύσιππος (IV a. pr. Kr.), vienas žymiausių graikų skulptorių ir asmeninis Aleksandro Didžiojo skulptorius.

¹⁷ *Tema* (lot. *Propositio*).

¹⁸ *Kodėl karalius Steponas gali būti laikomas pilnu malonės.*

¹⁹ *Trys gėrybių rūšys.*

nuomone, yra kilmingumas²⁰, ir tokia, kad, pasak rašytojo Euripido, jei kas kiltų iš tėvų, garsesnių už patį Jupiterį, tačiau gyventų nusikaltime ir piktdarystėje, tai jokių būdu negalėtų būti priskiriamas prie kilmingųjų²¹. Kad ir kokį kas paimtų iš tų trijų, nurodytų filosofų kunigaikščio Aristotelio²², kilmingumo pavidalų, – ar atsižvelgiant į tautą, ar į [kilmės] vietą bei miestą, ar, galiausiai, į šeimą, – Stepono [asmenyje] niekas negalėtų pasigesti šios laimės rūšies. Kadangi karalius Steponas gimė Šomjyje²³, Transilvanijoje, tėvui Steponui Batorui, didžiai garbingam šios provincijos vaivada, pagimdytas motinos Kotrynos Telegdi 1533 metais nuo Mergelės gimdymo, penktą dieną prieš spalio kalendas²⁴, tą pačią dieną, kurią Lenkija džiugiai švenčia Šv. Stanislovo relikvijų perkėlimo, o likęs krikščioniškas pasaulis – Kozmo ir Damijono šlovingo gimimo [dangui] dieną. Ar gali kada nors kokia kalba prilygti Transilvanijos nuopelnams? Nes visa, kas Vengrijoje yra žymu ir verta pagyrimo, galima be jokių prieštaravimų savaip pripažinti šitai toli gražu ne paskutinei Vengrijos daliai, kuriai, vertindami prašmatnumą, ir aukso, ir sidabro bei kitų panašių turtų gausybę pripažino primas Petras Ranzanas²⁵, vyriausiojo Pontifiko pasiuntinys pas vengrų karalių Motiejų²⁶, ir kiti²⁷. Nors Stepono gimimo vieta Šomjas neturėjo jokių kitų savo didingumo puošmenų, tačiau man atrodė, jog jis labiau vertintinas nei daugelis kitų miestų, dėl to, kad į gyvenimą išleido tokius ryškius Vengrijos šviesulius, kad tokios daugybės erezijų sąšlavynuose išsaugojo nepažeistą tikrąjį pamaldumą, kad yra itin ryškiai nušviestas daugybės labai plačios ir senos Batorų giminės žygdarbių.

Toliau kalbant apie trečiąją kilmingumo rūšį, man atrodo, kad Stepono naudai per akis pakanka paminėti tai, jog turėjo tėvą Steponą²⁸ ir brolių Kris-

²⁰ *Plutarch. Lib. contra nobilit.*

²¹ *Eurip. Dict. [frag. 336].*

²² *Trys kilmingumo pavidalai. Aristot. Rh. 1. 5. 5.*

²³ Rum. Šimleu Silvaniei, vengr. Szilágysomlyó arba Somlyó, liet. Šilmleu Silvanijėjus, Siladišomjas arba Šomjas.

²⁴ Rugsėjo 27 d.

²⁵ It. Pietro Ranzano (1428–1492), italas dominikonas, istorikas ir humanistas, nuo 1488 m. buvo Motiejaus Korvino dvariškis. Parašė Vengrijos istoriją (*Epithoma rerum Hungarorum*).

²⁶ Motiejus Korvinas (lot. Matthias Corvinus, vengr. Hunyadi Mátyás, 1443–1490), Vengrijos karalius.

²⁷ *Ranza Epith. rerum Hung.*

²⁸ Steponas VIII Batoras (Báthory István, 1477–1534 m.), vengrų didikas, nuo 1521 m. Transilvanijos vaivada.

tapą²⁹, ir Kristupo sūnų Zigmantą³⁰, įstabius Transilvanijos vaivadas; kad taip pat jo prosenelio brolių Steponą, prieš daugybę tūkstančių Turkų šlovingai pelniusį triumfą tame neaprepiamame mūšio lauke, kurį liaudiškai vadina Chegner, visagalis Dievas padarė labai įžymų; kad jo brolių Andriejų³¹ išaukštino aukščiausio Vengrų karalienės Izabelės³² rūmininko pareigos, kad galiausiai didžio įžvalgumo vyras Grigalius XIII, vyriausiasis Pontifikas, panoro iškelti Batorų namus į švenčiausiąjį purpuru vilkinčių tėvų, kuriuos vadina kardinolais, luomą. O gerą šlovę jau senovės žmonės taip vertino³³, kad Jėzaus sūnus Siracidas gerą vardą laikė vertesniu nei tūkstantis didžiulių ir brangių lobių³⁴, o lotyniškos iškalbos tėvas Ciceronas manė, jog vien tik gerųjų žmonių geras vardas gali vadintis šlove³⁵. Ko gi dar daugiau galima reikalauti iš Stepono vardo didingumo? Jaunystėje namuose visiškai atsidėjo geriesiems mokslams ir meniškiosios literatūros studijoms, pasiekęs pilnametystę tarnavo romėnų ir vengrų karaliaus Ferdinando³⁶ dvare, ten pat dėl puikių gabumų ir gero būdo tapo ir pažįstamas, ir artimas Karoliui Penktajam³⁷, kurį pasveikino Augsburgu suvažiavime³⁸, ir Mantujos kunigaikščiui³⁹, pas kurį, vykdydamas tėvo valią, atlydėjo šiam į žmonas atiduotą Kotryną⁴⁰, Ferdinando dukrą, ir kitiems žymiesiems vyrams. Pamažu, iš dalies Italijoje (per trumpą laiko tarpą), iš dalies Vokietijoje (per ilgesnį laikotarpį) įgavęs daugiau patirties, kaip labai supratingas ir narsus vyras visų akis atkreipė į save ir privertė visus apie jį

²⁹ Kristóf Báthory (1530–1581), Transilvanijos vaivada (1576–1581).

³⁰ Zsigmond Báthory (1573–1613), Transilvanijos vaivada (1581–1586), Transilvanijos kunigaikštis (1586–1599 ir 1600–1601), Opolės ir Racibužo kunigaikštis (1597–1598).

³¹ Andrew Báthory, nuo 1556 m. tarnavo Izabelės Jogailaitės dvare, o nuo 1558 m. iki mirties 1563 m. buvo dvaro maršalas.

³² Izabelė Jogailaitė (1519–1559), vyriausioji Žygimanto Senojo ir Bonos Sforcos dukra, 1539 m., po santuokos su Jonu Zapoju, tapo Vengrijos karaliene.

³³ *Viešoji nuomonė.*

³⁴ *Sir 42, [15].*

³⁵ *Cic. Sest. 66. 139.*

³⁶ Ferdinandas I Habsburgas (1503–1564), Šventosios Romos imperijos imperatorius, Vengrijos ir Čekijos karalius.

³⁷ Karolis V (1500–1558), Šventosios Romos imperijos imperatorius, Ispanijos ir Sicilijos karalius.

³⁸ Karolis V suvažiavime dalyvavo 1548 m., kai paskelbė tam tikrų nuolaidų protestantams.

³⁹ Pranciškus III Gonzaga (1466–1519), Mantujos kunigaikštis nuo 1484 m.

⁴⁰ Kotryna Habsburgaitė (1533–1572), už Pranciškaus Gonzagos ištekejė 1490 m.

šnekėti tame pražūtingame Vengrijoje vienu metu karaliais išrinktų Jono⁴¹ ir Ferdinando⁴² kare. Netrukus Transilvanijos valdovo Jono⁴³, Lenkijos karaliaus Žygimanto Augusto sesers⁴⁴ sūnaus, malone gavo vadovauti Varadinui⁴⁵; paskirtas kariuomenės vadu ir prie Hadado⁴⁶ prieš itin gerai pasiruošusias imperatoriaus⁴⁷ rikiuotes bei raitelių pulkus kovojo pasižymėdamas dideliu atsidavimu bei narsa. O karo reikaluose išgarsėjęs parodė sielos didybę bei nuovokių apsukrumu, net itin svarbiose pasiuntinytėse pas imperatorių Ferdinandą⁴⁸ ir Maksimilijoną⁴⁹ pasauliui ir tėvynei įrodė savo sumanumą ir tikrą bei neabejotiną ištikimybę. Jis tuo labiau pasižymėjo vykdydamas tas pasiuntinio pas Maksimilijoną pareigas, kuo labiau išgarsėjo jo kantrybė ir nekaltumas arešto metu, kuriam jį ištisiems dviem metams buvo pasmerkęs imperatorius⁵⁰ dėl jam išvykus vieno jo varžovo įžūliai pažeistų taikos sąlygų. Iš to [arešto] išlaisvintas, ypač Pranciškaus Krasinskio⁵¹, būsimo Krokuvos vyskupo, o tada pasiuntinio pas Maksimilijoną, pastangomis, tartum koks antras Juozapas, iš kalėjimo⁵² aiškiai Dievo valia yra pašaukiamas į Transilvanijos kunigaikščio sostą, kadangi nei vieno iš priešininkų, besigviešiančių tų aukštų ir garbingų pareigų, pastangos, nei valdovo Jono pritarimas anajam bei

⁴¹ Jonas Zigmantas Zapojašis (János Zsigmond Szapolyai, 1540–1571), Izabelės Jogailaitės sūnus, Vengrijos karalius (1540–1544 ir 1554–1571).

⁴² Ferdinandas I Habsburgas.

⁴³ Jono Zigmanto Zapojašo.

⁴⁴ Izabelė Jogailaitė.

⁴⁵ Dab. Oradia, Nadvaradas – Transilvanijos miesto Oradijos (vengr. Nagyvárad, rum. Oradea) vengriškas pavadinimas. 1559 m. Batoras, 26 metų amžiaus, buvo paskirtas Varado tvirtovės įgulos komendantu ir rūpinosi ne tik kariniais, bet ir administraciniais bei teisiniais reikalais. Žr. Karol Olejnik, *Stefan Batory: 1533–1586*, Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1988, p. 18.

⁴⁶ Transilvanijos vietovės Hadado (vengr. Hadad, rum. Hodod) vengriškas pavadinimas. Dab. Rumunijos teritorijoje. Batoras, kovodamas prieš imperatorių Ferdinandą, užpuolė svarbią Hadado tvirtovę Vidurio Solnoke, jos paėmimas leido Batorui prieiti prie žemių, esančių prie Tisos upės. Mūšis vyko 1562 m. kovo 4 d.

⁴⁷ Ferdinando I Habsburgo.

⁴⁸ Ferdinandą I Habsburgą.

⁴⁹ Maksimilijoną II Habsburgą, Ferdinando I Habsburgo sūnų, po tėvo mirties 1564 m. perėmusį Šventosios Romos imperijos valdymą.

⁵⁰ Batoras buvo suimtas Vienoje 1565–1567 m.

⁵¹ Pranciškus Krasinskis (Franciszek Krasiński, 1525–1577), Karūnos pakancleris (1569–1574), Krokuvos vyskupas (1572–1577).

⁵² *Pr 41, [14]*.

norai nebeužkirto Steponui kelio į Transilvanijos valdžią. Ir tuo metu, kai jis svarstė, jog tam, kad Transilvanijoje būtų įveiktos ir sunaikintos erezijos, į tuos kraštus reikia pakviesti mūsų Draugijos⁵³ žmones; tuo pačiu metu tasai Dievas, kurio žodis – *kas mane pašlovins, tą aš pašlovinsiu; kurie gi mane paniekina, bus paniekinti*⁵⁴ – yra išlikęs Šventajame Rašte, jam tiesė kelią į aukštesnių pareigybių garbę. Nes tų, kurie iš senatorių ir bajorų luomo savo balsais nusprendė jį esant labiausiai vertą valdyti Lenkijos karalystę, sumanymai ir troškimai buvo tokie sėkmingi, kad, nors karaliui Augustui⁵⁵ mirus, o Henrikui⁵⁶ grįžus pas saviškius, Gniezno arkivyskupas⁵⁷ jau buvo imperatorių Maksimilijoną⁵⁸ paskelbęs Lenkijos karaliumi, nors Tifenbachas⁵⁹, Maksimilijono pasiuntinys, jau buvo atkalbėjęs Steponą, kad nepriimtų valdžios, vis dėlto jo troškimas išsipildė ir reikalaujant gausiam bajorų luomui vedė⁶⁰ mergelę Oną Jogailaitę, įžymią dėl senelio, tėvo ir brolio karališko kraujo⁶¹ ir prakilnios dorybės. Išties laimingas gavęs karališką valdžią ir karalystės karūną, bet ne mažiau laimingas ir dėl triskart galingojo Dievo malonės, kad po Maksimilijono pasitraukimo iš šio gyvenimo prie imperijos valdymo vairo pašaukus⁶²

⁵³ T. y. Jėzaus Draugijos arba jėzuitų.

⁵⁴ *1 Kar 2, [30] (1 Sam 2, 30).*

⁵⁵ Žygimantui Augustui.

⁵⁶ Henrikui Valua.

⁵⁷ Jokūbas Uchanskis (Jakub Uchański).

⁵⁸ Maksimilijonas II Habsburgas. 1575 m. gruodžio 12 d. laikinasis Respublikos vadovas, Gniezno arkivyskupas Jokūbas Uchanskis paskelbė, kad valdovu išrinktas imperatorius Maksimilijonas II Habsburgas (Habsburgą rinkimuose palaikė dauguma Lenkijos senatorių ir LDK politikų). Tačiau Lenkijos bajorai pasipriešino tokiam seimo sprendimui ir gruodžio 14 d. išsiuntė pasiuntinius pas kitą kandidatą, Transilvanijos vaivadą Steponą Batorą, kuriam buvo pasiūlyta vesti mirusio valdovo Žygimanto Augusto seserį Oną Jogailaitę ir būti išrinktam Respublikos valdovu. Gruodžio 15 d. Lenkijos bajorijos balsais Steponas Batoras buvo išrinktas.

⁵⁹ Kristofas Tifenbachas (Christoph Freiherr von Teuffenbach) mirė 1598 m. Prahoje. Buvo Maksimilijono pasiuntinys 1568 m. sudarant Adrianopolio (Edirnės) taiką.

⁶⁰ 1576 m. gegužės 1 d. įvyko jungtuvės su Ona Jogailaite ir karūnavimo Lenkijos karaliumi ceremonija. Tačiau joje nedalyvavo LDK atstovai, o tai prieštaravo Liublino unijos sutarčiai. Tik po derybų ir išrinktam Lenkijos karaliui patvirtinus privilegijas LDK 1576 m. birželio 29 d. Lietuvos delegacija patvirtino rinkimų rezultatus ir prisiekė Steponui Batorui kaip Lietuvos didžiajam kunigaikščiui.

⁶¹ Ona – Gediminaičių dinastijos palikuonė, jos senelis buvo Kazimieras Jogailaitis, tėvas – Žygimantas Senasis, brolis – Žygimantas Augustas.

⁶² Imperatorius Maksimilijonas II mirė 1576 m. spalio 12 d.

neabejotina Dievo valia jo sūnų Rudolfą⁶³, ilgalaike sąjunga suvienytoms vokiečių ir lenkų tautoms, tuomet linkusioms griebtis ginklų, neleido tarpusavyje pražūtingai kariauti ir kad Steponui labai greitai tarp svetimšalių suteikė tokį įžymų ir pagarsėjusį žygdarbiais vardą, jog vyriausiasis pontifikas Grigalius XIII, per pačią Jėzaus Kristaus Gimimo šventę atsiuntęs iš Romos į Vilnių pagal paprotį palaimintą kalaviją, tarsi pranašas Jeremijas Judą Makabėją⁶⁴ paskatino kautis mūšiuose už visuotinį gėrį, o visa Šiaurė, didžioji dalis Rytų ir Vakarų ėmė jį neapsakomai gerbti, mylėti ir aukštinti nepaprastai šlovindama, ir daugelis Italijoje bei kitur užsidegę siekė, kad būtų paskirtas kariuomenės, kuri kada nors bus išruošta prieš turkus, vadu, nes buvo manoma, jog jis nestokoja nei karinių reikalų išmanymo, nei narsos, nei galios, nei sėkmės. Jei tik kai kurie iš savųjų būtų jį taip vertinę, kaip nesuskaičiuojama daugybė užsieniečių ir svetimšalių, šiuo atžvilgiu jis jokiū būdu net ir pačiam Saliamonui⁶⁵ nebūtų užleidęs pirmos vietos, tas, kuriam maloningasis Dievas su kaupu suteikė tiek sėkmės, jog, brangus saviesiems ir užsieniečiams, kasmet būdavo jų pagerbiamas puikiausiomis dovanomis. Bet Dieviškoji Didybė norėjo, kad Steponas patirtų tą skriaudą, kad kartu su Dovydu išgirstų tokius arba į šiuos panašius Nabalo žodžius: *Kas yra Dovydas? Ir kas yra Išajo sūnus?*⁶⁶ arba kartu su Sauliumi būtų niekinamas tokiomis ar kitomis panašiomis pastabomis: *Argi šitas galės mus išgelbėti?*⁶⁷ Ir iš tiesų, jei karalius Steponas būtų gyvenęs tais laimingais šv. Pauliaus ir Barnabo laikais⁶⁸, tasai Ikonijaus Jupiterio kunigas su susirinkusia minia būtų norėjęs jį apdovanoti⁶⁹ ne tik jaučių aukojimu ir uždėdamas vainikus, bet ir būtų pasistengęs jam paskirti visas vienuolika pagerbimo rūšių, kurias, kaip yra žinoma iš Aristotelio⁷⁰, kitados į senovinius prietarus įklimpusios tautos paprastai suteikdavo įžymiesiems vyrams⁷¹. Visi Steponą būtų

⁶³ Rudolfas II (1552–1612).

⁶⁴ 2 Mak 15, [15–16].

⁶⁵ 3 Kar 10, [23–25] (1 Kar 10, 23–25).

⁶⁶ 1 Kar 25, [10] (1 Sam 25, 10).

⁶⁷ 1 Kar 10, [27] (1 Sam 10, 27).

⁶⁸ Apd 14.

⁶⁹ Apd 14, 12.

⁷⁰ Aristot. Rh. 1. 5. 9. Aristotelis išskiria vienuolika garbingo asmens pagerbimo būdų: aukojimus, atsiminimus eilėmis ir proza, privilegijas, žemės suteikimą, priekines sėdėjimo eiles, atvaizdų padirbimą, viešąsias laidotuves, valstybinį maitinimą, nusilenkinėjimą, vietos užleidimą, vertingas dovanas.

⁷¹ Vienuolika pagerbimo būdų pagal senolius.

ne tik apipylę dovanomis, padabinę naujomis girliandomis – visur būtų užleidę pirmąsias vietas susirinkime, būtų suteikę valstybinį ir amžiną išlaikymą, visur būtų priklaupdami pagerbę žmogų, jam bet kur atėjus būtų nurodę atsisoti, būtų žaidynes ir spektaklius jo amžinam atminimui paskyrę, net ir statulas būtų pastatę, pastatydinę šventoves, būtų aukoję aukas, o pasitraukusį iš gyvenimo jį būtų laikę vertu prakilniausio kapo su antkapiniu paminklu, elogijais ir įrašais, kuriuos šiandien visur vadina epitafijais. Nes barbariškais prietarais suteptas senolių tikėjimas nežinojo ribų pagerbimams, tačiau jis vis dėlto visais amžiais teisingai manė, kad nieko nėra labiau brangintino už dorybę. O juk mielesnė yra dorybė, kylanti iš garsios kilmės, panašiai kaip „mielesnė dorybė, kuri randasi gražiame kūne“⁷². Ir net šitomis išorinėmis laimės puošmenomis⁷³ mes žavimės žvelgdami į Steponą. Ar kas nors galėtų kalba pavaizduoti tai, kas vadinama kūno gėrybėmis⁷⁴? Ne be priežasties šiuo atveju Aristotelis⁷⁵ kaip pačią pirmą išskyrė sveikatą, kaip antrą – grožį, kaip trečią – tvirtumą, kaip ketvirtą – tinkamą stotą, kaip penktą – tą sportinių varžybų (kaip graikai vadina – gimnastikos) šaunumą, kurią tas pats [Aristotelis] apibrėžia ir kaip stotą, ir stiprumą, ir greitį, kaip paskutinę – ramią ir lėtą senatvę⁷⁶. O ar atsiras kas nors iš jūsų, Klausytojai, kas galėtų Stepono asmenyje pasigesti šių kūno gėrybių pilnatvės ir tobulybės? Atgaivinkite, prašau, garbingieji Senatoriai, atmintyje savo susirinkimus, valstybinius tribunolus ir teismų posėdžius. Kokia tuomet, gerasis Dieve, buvo Stepono didybė? Koks rimtumas? Koks iškilus veido ir viso kūno orumas ir grožis? Kokia to Valdovo laikysena? Kokia išvaizda? Kokia rimta? Kokia tinkama atsižvelgiant į aplinkybes ir asmenis? Kokia daili? Kokia verta geriausio Karaliaus? Kitados, apstulbinti Erodo Agripas, apsvilkusio karališkais drabužiais, sėdinčio teisėjo soste ir sakančio tautai prakalbą, kažin kokio nepaprasto prakilnumo, Jeruzalės miesto gyventojai šaukė, kad jų ausyse skamba Dievo, o ne žmogaus balsas⁷⁷. Man rodos, teisingiau taip pasakyčiau apie pilną nuolankumo ir

⁷² *Virg. Aen. 5. [344: gratior est pulchro veniens in corpore virtus.]*

⁷³ Plg. Aristot. *Nic. Eth. 1. 1099a: Vis dėlto, kaip jau sakėme, laimei reikia išorinių gėrybių.* (Čia ir toliau vertė Jonas Dumčius.)

⁷⁴ Plg. Aristot. *Nic. Eth. 1. 1098b: Gėrybės yra skirstomos į tris rūšis: į vadinamąsias išorines, į sielos gėrybes ir kūno gėrybes.*

⁷⁵ *Aristot. Rh. 1. 5. 10–15*

⁷⁶ *Šešios kūno gėrybių rūšys.*

⁷⁷ *Apd 12, [21–22].*

santūrumo⁷⁸ karalių Steponą – jis viešuose susirinkimuose kaip šventasis Steponas rodė tam tikrą didingą dangiškojo tarpininko ir dvasios, išsivadavusios iš visos žmogiškos naštos, pavyzdį, ir jame galima buvo pastebėti bei matyti iškalbą, pilną lyg kokios dieviškos didybės⁷⁹. Ji atrodė tokia didinga, iškalbinga ir išdailinta žodžiais, išmani teiginiais, sąmoninga atsakymais, pasvarstymais ar pasakymais, aiškiai suprantama, visais atžvilgiais sviri, pagaliau, turtinga įvairių puošmenų ir *besiliejanči auksiniu iškalbos srautu*⁸⁰. O išorinis kūno sudėjimas buvo laikomas išties didingu, išties karališku, išties kuo vertčiausiu visokeriopos pagarbos. Kai kurie daug kartų su dideliu malonumu esate apžiūrinėję meistriškai ir meniškai nutapytus Stepono atvaizdus. O kai nuo paveiklo ar atvaizdų mintis nukreipiate į tikrą asmenį, ar sieloje nepajuntate džiaugsmo ir malonaus bei saldaus pasitenkinimo jaudulio? Tai ar jums neatrodo, kad net ir tas išnykimui ir suirimui pasmerktas kūnas, kuris nestokojo nei tvirtos sveikatos, nei grožio, nei didingumo, nei visų kitų karaliaus vertų kūno puošmenų, yra pilnas malonės? Bet šie [dalykai] atrodo menkesni, jei yra palyginami su sielos gėrybėmis⁸¹.

Juk kiek siela yra vertingesnė už kūną, tiek sielos gėrybės pranoksta kūno dovanas. O kokios gi dovanų ar dorybių rūšies didis Dievo dosnumas nesuteikė Steponui? Karalių Agesilajo ir Kiro nuopelnus Ksenofontas⁸² taip iškalbingai pašlovino, kad liaudis manė, jog jo žodžiais kalbėjo Jupiterio dukros⁸³ (kaip vaizduoja poetai). Bet ko gi vertos yra šios pagyros, palyginti su Stepono šlove? Jei iki to nuostabaus Mesijo gimimo iš Mergelės tai viename, tai kitame pasitaikydavo kokios nors dorybių puošmenos, kai kurių manymu, jos veikiau priskirtinos rašiusiųjų talentui nei karalių pastangoms. Ir išties, jei pasiremtume šv. Augustino nuomone, tai žmonės, nepatyrę tikrojo Dievo pažinimo, negalėjo turėti tobulų, jų tikslų ir padėties neapribotų, dorybių⁸⁴.

⁷⁸ *Apd 6, [8]*.

⁷⁹ *Apd 6, [10]*.

⁸⁰ *Cic. Acad. 2. 119*.

⁸¹ *Sielos gėrybės*. Plg. Aristot. *Nic. Eth. 1. 1098b*: *Iš jų sielos gėrybes mes laikome aukščiausiomis [...]*.

⁸² Turimi omenyje du Ksenofonto veikalai: *Agesilajas* (gr. *Ἀγησίλαος*, lot. *Agesilaus*) ir *Kyro auklėjimas* (gr. *Κύρου παιδεία*, lot. *Cyropaedia*).

⁸³ T. y. devynios mūzos.

⁸⁴ *Aug. Civ. Dei 5. 14*: [*Hos secuti sunt martyres, qui Scaeuolas et Curtios et Decios non sibi inferendo poenas, sed inlatas ferendo et virtute vera, quoniam vera pietate, et innumerabili*

Ši Augustino posakį apie teologų papročiu apmąstytas dorybes kai kurie yra neblogai išaiškinę.

Dėl Dievo meilės, ar trūko Steponui kokios Lenkijos kunigaikščiams ir karaliams (nes norėčiau šioje vietoje paminėti tik tai, kas mūsų) būdingos dorybės, kuri yra amžinai įsirežusi ainių atmintyje⁸⁵? Yra aukštinamas labai dosnus Piasto⁸⁶ svetingumas, tačiau tu, svetingiausias Steponai, per daugelį metų pakankamai aprūpindamas midumi ir kiauliena ne tik numalšinai kai kurių svečių alkį ir troškulį, bet ir su didžiausiu dosnumu Varšuvoje pastatei kuo erdviausius ir įvairios padėties bei kilmės nuskurdėliams kuo patogiausius namus, [gyvuosiančius] iki paskutiniojo teismo dienos⁸⁷.

Yra šlovinama Boleslovo Droviojo⁸⁸ skaistybė, sąžiningai ir šventai saugota santuokoje. Ir pelnytai. Juk babiloniškos krosnies viduje, Boleslovai Drovusis, iš tiesų drovusis, išvengei troškimų, geidulių, deginančių pagundų liepsnų, o (kadangi šv. Ambraziejus manė, jog skaistybės saugojimas jaunuolius paverčia kankiniais⁸⁹) save ir savo skaisčiausią sutuoktinę Kunigundą⁹⁰ išpuošei nuostabia kankinio šlove. Taip pat savą garbę [skaistybė] įgyja ir mūsų Stepono tvirtoje, šventoje santuokoje, puošiamoje pastovios ištikimybės, jau kelerius metus saugotas sielos ir kūno skaistumas, kuris tapo tuo žymesnis, kuo buvo akivaizdesnis tarp tiekos gėdingų paslydimų ir geidulių tenkinimo atvejų (kurių jis vengdavo taip pat sumaniai, kaip ir maldingai), tiek gyvendamas vis kitoje vietoje, tiek turėdamas tokią laisvę daryti, ką nori, tiek turėdamas tvirtą kūną, kurio gyslose šėlsta kraujas, tiek pasižymėdamas puikia ir stipria sveikata

multitudine superarunt.] („Kankiniai sekė tais, kurie [ir] Scevolas, ir Kurcijus, ir Decijus pranoko ne sukeldami sau kančias, o su tikrąja dorybe iškęsdami [jiems] sukeltas [kančias], kadangi [pranoko] tikroju pamaldumu ir nesuskaičiuojama [dorybių] daugybe.“)

⁸⁵ *Senųjų Lenkijos valdovų ir karalių palyginimas su Steponu.*

⁸⁶ *Piastas.* T. y. Piastas Ratininkas (Piaśt Kołodziej, VIII–IX a.) – pusiau legendinis lenkų genčių kunigaikštis. Galas Anonimas *Lenkų kronikoje (Cronicae et gesta ducum sive principum Polonorum)* pasakoja, jog netikėtai jį aplankiusius nepažįstamuosius jis pamaitino ir pagirdė, o šie atsidėkodami už svetingumą padarė stebuklą: jo maisto atsargos nuolat atsinaujindavo.

⁸⁷ *Lenkų kronika apie jį ir kitus.* T. y. Galo Anonimo (Gallus Anonymus) apie 1115 m. lotynų k. parašyta kronika *Lenkų kunigaikščių bei princų kronikos ir poelgiai (Cronicae et gesta ducum sive principum Polonorum)*, dar vadinama tiesiog *Lenkų kronika*.

⁸⁸ *Boleslovas Drovusis.* (Bolesław V Wstydlivy, 1226–1279, Krokuvos kunigaikštis.)

⁸⁹ *Ambraziejus pamoksle.*

⁹⁰ Kunigunda, arba Kinga (1224–1292), Vengrijos karaliaus Belos IV dukra, 1695 m. paskelbta Lenkijos ir Lietuvos globėja, o 1999 m. popiežiaus Jono Pauliaus II – šventąja.

vadovavosi šia Šventojo Rašto citata, skirta geriausiajam ir doriausiajam karaliui: *Kas galėjo peržengti ir neperžengė, galėjo daryti pikta ir nedarė?*⁹¹

Juk kai kurie kaip Kazimiero⁹², iš atsiskyrėliško ir religingo gyvenimo pašaukto į karalystės valdymo triukšmą bei neramumus, nuopelną didžiai išaukštino degantį ir liepsnojantį taikos troškimą. Bet ar kas nors, o Steponai, gali būti laikomas labiau trokštančiu taikos nei tu? Juk tam, kad Lietuvą, purtomą įvairių negandų, ir Lenkiją, krečiamą pasikartojančių neramumų, įkurdintum seniai trokštamos ramybės uoste, tu nei vargo nevengei, nei lėšų negailėjai, nei šalinaisi įvairių amžiaus negandų ar dažnai atšiauraus oro, galiausiai vien jau Maskvoje dėl valstybės triskart didvyriškai savo gyvybę pastatei į didelį pavojų.

Kai kurie visa gerkle (kaip sakoma) pagyrimais išaukštino ir Boleslovą Narsųjį⁹³, kaip sumanų, įpratusį įžvalgiai darbus pradėti ir įvykdyti iki galo. O kiek amžių ne tik girs ir žavėsis, bet ir stengsis pamėgdžioti karaliaus Stepono įžvalgią išmintį bei ypatingą sumanumą, parodytą kare ir taikos metu? Manoma, kad įkaitę ir liepsnojantys sviediniai, veiksmingiausia gaisrą sukelianti priemonė prieš medines priešų tvirtoves, buvo svarbiausias Stepono išradimas karyboje. Tuo tarpu jau nutylėsiu likusius įrodymus, kurie žemėje bei jūrose, savose ir svetimose, paliudijo jo sumanumą išrandant, įžvalgą numatant, uolumą vykdant, greitį užbaigiant.

Taip pat ir Vladislovo⁹⁴, Kazimiero⁹⁵ sūnaus, pagarsėjęs romumas daugeliui kėlė nemalstantį susižavėjimą ir nuostabą. Tačiau koks nuostabus tavo romumas, kuriam pagyrų niekada nebus per daug, Steponai, sugebėjęs taip ilgai, taip kantriai iškęsti net ir viešumoje tiek kandžių paniekinimų, tiek pavydo ir neprotingų priekaištų už pačius išmintingiausius savo sprendimus ir poelgius, kad kitados gausiai susirinkusioje didikų taryboje vieną itin garbingą senatorių, besižavintį ir ginantį tavo kuklumą, privertei ištarti šiuos Dovydo žodžius: *Atsimink, Viešpatie, Dovydo naudai visą jo rūpestingumą*⁹⁶.

⁹¹ *Sir 31, [10].*

⁹² *Kazimieras.* (T. y. Kazimieras I Atnaujintojas (Kazimierz I Odnowiciel, 1016–1058), Lenkijos kunigaikštis. Manoma, kad siekė bažnytinės karjeros ir ketino tapti vienuoliu.)

⁹³ *Boleslovas Narsusis.* (Bolesław I Chrobry, 967–1025, pirmasis Lenkijos karalius.)

⁹⁴ *Vladislovas.* (T. y. Vladislovas I Hermanas (Władysław I Herman, 1044–1102), Lenkijos kunigaikštis.)

⁹⁵ Kazimiero I Atnaujintojo.

⁹⁶ *Ps 131 (132), [1].*

O ką galėčiau pasakyti apie Boleslovą, kurį liaudis vadina Kreivaburniu⁹⁷? Kaip dažnai ir kaip ilgai ainiai, nepamirštantys nei gero, nei blogo, žavėjosi jo garsiomis pergalemis? Karaliau Steponai, net ir šia pergalių šlove jokiū būdu neužleidi pirmos vietos Kreivaburniui! Nes koks gi kraštas, kokia šalis, kokia pasaulio sritis, koks sodžius, koks miestas, galiausiai, kokia vieta nesistebi tokiais žymiais ir dažnais tavaisiais triumfais? Juos ir nutapytus, ir išraižytus kai kurie brandžia įžvalga ir išmintingais sumanymais pasižymintys vyrai pelnytai išsaugojo nenykstančiam ir amžinam beveik viso pasaulio atminimui.

Mūsiškiams patiko Mieškos Senojo⁹⁸ tam tikras brandus ir rūstus griežtumas. Tačiau ištis niekas niekada jokiū būdu negalėjo Mieškai teikti pirmenybės prieš Steponą, nors dar nepasiekusį gyvenimo pabaigos amžiaus, kas tik kada nors viešai ar privačiai yra žavėjęsis jo karališku brandumu ir pilna didybės valdžia.

Toliau – kaip nepaprastai senieji ir jaunieji istorikai yra išgyrę Kazimiero⁹⁹, Mieškos brolio, tvirtai teisybės besilaikančią sielą? Tačiau kokių, nors ir iškilmingiausių bei puošniausių, pagyrų galėtų kada nors pakakti deramai išaukštinti taip pat ir Stepono teisingumui? Jį sutartiniais balsais karo stovyklos, jį seimai, jį miestai, jį kaimai, jį net ir laukai liudija ir skelbia. Juk išmintingasis Saliamonas labai gerai yra pasakęs: *Bjaurūs karaliui tie, kurie elgiasi bedieviškai, nes sostas sutvirtėja teisybe*¹⁰⁰.

Taip pat galime pamatyti, jog senoliai aukština kilnią Lešeko¹⁰¹, kurį vadina Baltuoju, sielą. O ar ne lengvai net ir Lešekas šios šlovės atžvilgiu užleis pirmąją vietą mūsų Steponui? Nes visiškai visi jo gyvenimo laikotarpiai labai akivaizdžiai liudija, kad jis gimė didiems dalykams, įžvelgė tai, kas didinga ir verta didvyrių, to imdavosi ir įvykdydavo iki galo. Argi ne laimingai jo paau-glystė subrendo Vengrijoje? Ar ne garbingai jo jaunystė lavinosi Vokietijoje ir Italijoje? O ar ne šlovingai, vienodai pasižymėjęs gindamas Bažnyčią ir Dievą bei teikdamas nepaprastą naudą valstybei ir didžių vilčių diena iš dienos pasiekti vis didesnės garbės bei palaikymo ir keldamas neįtikėtiną siaubą visokiausiems

⁹⁷ *Boleslovas Kreivaburnis*. (Bolesław III Krzywousty (1102–1138), Lenkijos kunigaikštis.)

⁹⁸ *Mieška*. (T. y. Mieška III Senasis (Mieszko III Stary, 1126–120), Didžiosios Lenkijos kunigaikštis.)

⁹⁹ *Kazimieras*. (T. y. Kazimieras II Teisingasis (Kazimierz II Sprawiedliwy, 1138–1194), Mažosios Lenkijos kunigaikštis.)

¹⁰⁰ *Pat 16, [12]*.

¹⁰¹ *Lešekas*. (T. y. Lešekas Baltasis (Leszek Biały, 1184–1227), Sandomiero ir Krokuvos kunigaikštis.)

priešams, vyro amžių nugyveno iš pradžių Transilvanijoje, o paskui beveik vienuolika metų¹⁰² abiejose Lenkijose¹⁰³ ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, Rusioje, Prūsijoje, Mazovijoje, Žemaitijoje, Palenkėje, Voluinėje ir Livonijoje?

Netrūksta tų, kuriems atrodo, jog didžiausių pagyrų nusipelno Vladislavo Uolektinio¹⁰⁴ ištvermė ir drąsa nelaimėse. Karaliau Steponai, o jei tu nebūtum didžiai pasižymėjęs, ta savąja valia atlaikydamas įvairias nesėkmes, ir ta nuolatinė ištvermė nebūtų tavęs tam tikru būdu taip užgrūdiniusi, tai galbūt nebūtum mūsų palikęs pervertų tokio aštraus skausmo dėl tavosios mirties ir nebūtum paskatinęs karalystės gyventojų taip liūdėti per laidotuves ar kentėti net dėl epitafijų, kurios vos pažvelgus kelia sielvartą.

Kuriose gi Lenkijos karalystės srityse nėra pasklidusi žinia apie Jogailos¹⁰⁵, Žygimanto Pirmojo senelio, pamaldumą, dosnumą ir darbus platinant nemirtingojo Dievo garbinimą? Ir tu laiminga, o Transilvanija, kuriai Steponas (kaip sakoma) *iškeltomis burėmis ir irklais*¹⁰⁶ siekė grąžinti senąją tikėjimą, atstatyti vyskupijas, jose atnaujinti visus pamaldumo ir švietimo būdus, jei netikėta mirtis nebūtų išplėšusi jo gyvybės. Taip pat ir tu palaiminta, o Livonija, kuriai, suskaldytai erezijų, nūsikususiai nuo mūzų, stokojančiai tvirtu pamaldumo, Steponas pradėjo teikti apsaugą ir ją ginti bei tvirtinti tomis priemonėmis, kuriomis į pagalbą Rytams bei Vakarams atėjo Konstantinas Didysis¹⁰⁷, karalius Pipinas – Vokietijai¹⁰⁸, Liudvikas Pirmasis – Danijai¹⁰⁹, jo sūnus Liudvikas – Bohemijai¹¹⁰, Karolis Didysis – Saksonijai¹¹¹, Henrikas Antrasis – Vengrijai¹¹²,

¹⁰² Steponas Batoras Lenkijos karaliumi buvo 11 metų (1575–1586), Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu – 10 (1576–1586).

¹⁰³ T. y. Didžiojoje ir Mažojoje Lenkijoje.

¹⁰⁴ *Uolektinis*. (T. y. Vladislavas I Uolektinis (Władysław I Łokietek, 1261–1333), Lenkijos karalius.)

¹⁰⁵ *Jogaila* (1348–1434), Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis.

¹⁰⁶ T. y. iš visų jėgų. Cic. *Tusc.* 3. 25.

¹⁰⁷ Arba Konstantinas I (lot. Constantinus I Magnus arba Flavius Valerius Constantinus), Romos imperijos imperatorius (324–337).

¹⁰⁸ Pipinas Trumpasis (lot. Pipinus Brevis), Karolingų dinastijos atstovas, Frankų karalius (751–768).

¹⁰⁹ Liudvikas I Pamaldusis (lot. Ludovicus Pius, 778–840), Akvitanijos kunigaikštis, Frankų karalius, nuo 813 m. Šventosios Romos imperijos imperatorius.

¹¹⁰ Liudvikas II Vokietis (lot. Ludovicus Germanicus, 806–876), Rytų Frankų karalystės karalius.

¹¹¹ Lot. Carolus Magnus (747–814), Frankų karalius (nuo 768), Lombardijos karalius (nuo 774), Bavarijos hercogas (nuo 788), Šventosios Romos imperijos imperatorius (nuo 800).

¹¹² Henrikas II Šventasis (973–1024), Rytų Frankų karalius (1002–1014), Šventosios Romos imperijos imperatorius (1014–1024).

Karolis Antrasis – Galijai¹¹³, Karolis Trečiasis – Normandijai¹¹⁴, Otonas Pirmasis¹¹⁵ – slavams ir galiausiai Mieška¹¹⁶ – Lenkijai bei Mazovijai.

Iš mūsų tautos analų yra aišku ir tai, kad gausiomis pagyromis yra pašlovinintas Kazimiero¹¹⁷, Žygimanto Pirmojo tėvo, gebėjimas lengvai pamiršti įžeidimus. Tačiau kiek kartų karalius Steponas vien tik iš meilės ir pagarbos amžinajam ir nemirtingajam Dievui užmiršo viešus ir asmeninius įžeidimus bei dar didesnes skriaudas? Koks didelis buvo šio didžiai ramaus valdovo švelnumas? Koks nuostabus maloningumas? Nors kai kas jo pasigenda, kai daugelis žmonių, net draugų, ir dargi geranoriškiausių, atžvilgiu jo nerodo, bet kokį jį rodė Steponas – taip pat priešams bei žmonėms, kadaise itin prieš jį nusistačiusiems – ne kartą, kol buvo tarp gyvųjų, kitiems stebintis liudijo jau tasai Kasparas Bekešas¹¹⁸, Stepono apdovanotas didelėmis ir gausiomis malonėmis.

Tarp kitų dalykų istorikai šlovina įžymią Žygimanto Pirmojo pergalę prieš save patį¹¹⁹. Nes rašoma, kad iš prigimties buvo šiek tiek linkęs į kūniškas nuodėmes, tačiau suvaldė geidulius ir manė, kad būti sutramdžiusiam palaidą elgesį yra gražu ir garbinga¹²⁰. Įveikei, Steponai, daugeliu atvejų pats save įveikei,

¹¹³ Karolis II Plikagalvis (823–877), Vakarų Frankų karalius (nuo 843), Šventosios Romos imperijos imperatorius (nuo 875).

¹¹⁴ Karolis III Storasis (839–888), Vakarų (nuo 884) ir Rytų (nuo 876) Frankų karalius, Šventosios Romos imperijos imperatorius (nuo 881).

¹¹⁵ Otonas I (912–973), Vokietijos karalius nuo 936 m., Italijos karalius nuo 951 m., Šventosios Romos imperijos imperatorius nuo 962 m.

¹¹⁶ Mieška I (Mieszko I, 922–992), Lenkijos kunigaikštis (nuo 962).

¹¹⁷ Kazimieras, Žygimanto tėvas. (T. y. Kazimieras IV Jogailaitis (1427–1492), Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis.)

¹¹⁸ Gáspár Békés (1520–1579), vengrų didikas, Transilvanijos krašto vyriausiasis išdininkas, faktiškasis jo valdytojas, sosto įpėdinis. 1571 m. Steponui Batorui tapus krašto vaivada, ėmė su juo kariauti, bet pralaimėjo ir neteko visų valdų. Kai Batoras 1576 m. tapo Abiejų Tautų Respublikos valdovu, su juo susitaikė ir jį rėmė. Vadovavo Abiejų Tautų Respublikos pagalbinei vengrų kariuomenei, pasižymėjo karuose, ypač Livonijos karo (1558–1583) metu, 1579 m. užimant Polocką.

¹¹⁹ Žygimantas. (T. y. Žygimantas Senasis (1467–1548), Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis.)

¹²⁰ *Cromer in orat. funebr. Sigism.* Žr.: [Martinus Cromerus,] „Martini Cromeri Oratio in funere optimi et maximi principis, Sigismundi, eius nominis primi [...]“, in: Johann Pistorius, *Polonicae historiae corpus*, t. 3, Basileae: Henricpetrus, 1582, p. 27: *Quod uero ad Venerem attinet, coelebs quidem uiridior aetate laxius aliquanto vixit, et liberius: nec tamen alienos thoros contaminavit, nec uim cuiquam honestae, et pudicae intulit: neque foedius quicquam, quod honestae aures abhorreant, admisit: et ueros illos lubricae aetatis lapsus multis clarissimis uirtutibus compensauit atque contexit.* („O dėl Veneros reikalų, nors jaunystėje

nes būdamas gerokai linkęs į pyktį su didele šlove uždėjai apynasrį įpykio protrūkiams. Daug laimingesnis buvai dėl šio pasiekimo nei tada, kai ugnimi, kalaviju ir ginklais užimdavai priešų miestus ir tvirtoves. Juk

Kantrus žmogus geresnis už drąsų,
o kurs suvaldo savo sielą – už tą, kurs užkariauja miestus,¹²¹

kaip teisingai vienas iš senolių giedojo Šventojo Rašto knygoje. Argi kas suvilios jį, malonės pilną, į kurią maloningasis Dievas sudėjo tiek daug ir tokių šaunių sielos, kūno ir likimo puošmenų? Man atrodo, kad ta Stepono dorybė yra tuo nuostabesnė, kuo yra aiškiau matoma visuose žmonių sluoksniuose, bet, visų pirma – aukščiausioje karališkos didenybės padėtyje, tą patvirtina ir senovės poeto ištrauka:

Reta garbingų žmonių, mažiau gal, nei Nilas turtingas
intakų turi, mažiau, nei vartų Tebuose buvo.¹²²

Taip pat ir Šventasis Raštas iš tos didelės daugybės vardijamų Izraelio ir Judo karalių¹²³ pamini tik keletą, kurie nekenėto nuo prietaringo senių tikėjimo Baalo pranašais, alkais ar kitokiais dalykais. Net ir iš to, kas buvo pasakyta, klausytojai, pakankamai paaiškėja, jog Steponas buvo gausiai apdovanotas kiekvienos dorybės šlove; tačiau, – kadangi šventasis Lukas ypač žavisi šventojo Stepono, puikiai pasiruošusio kovai dėl Kristaus, narsa, kuria apsiginklavęs jis įveikė kūno geidulius (juk ir aiškintojai pastebėjo, kad ne veltui jam buvo pavesta rūpintis našlėmis), nugalėjo akių geidulius (juk ne be priežasties patys apaštalai jam su šešiais kitais buvo patikėję tvarkyti turtinius reikalus), nugalėjo gyvenimo puikybę (juk ir žymios arkidiakono pareigos neatėmė iš jo įprasto būdo nuolankumo)¹²⁴, – prašau, leiskite ir man keliais žodžiais pagirti ka-

nevedęs gyveno gerokai palaidžiau ir laisviau, tačiau nei svetimų guolių nesutepė, nei jėgos prieš kokią nors padorią ir skaisčią [merginą] nepavartojo, nei nieko tokio gėdingo, ką išgirdę baisėtusi padorūs klausytojai, neįvykdė; o visus šiuos jaunystės paslydimus atlygino ir atitaisė daugeliu itin puikių dorybių.“)

¹²¹ Pat 16, 32.

¹²² *Juv. 13, [26–27].* (Vertė Aleksandra Bendoriūtė.)

¹²³ *Sir 49, [4].*

¹²⁴ *Apd 6, [1–14].*

raliaus Stepono narsą. Karalius iš tiesų turi būti prisidengęs įvairių dorybių apsauga, bet pirmiausia privalo remtis narsa¹²⁵. Šventasis pranašas sako: *Nesiek tapti teisėju, jei neįstengi nugalėti neteisybės*¹²⁶. O kadangi narsa privalo daug išverti ir dar daugiau imtis ir įvykdyti iki galo (nes rašytojams filosofams tai yra *dvasinis nusiteikimas, tvirtėjantis užklupus pavojui ir vargui, ir skausmui*¹²⁷), kas galėtų kaip dera aprašyti, kiek daug Steponas iškentė ir nuveikė? Kai mintyse svarstau apie jo neįveikiamą drąsą, prisimenu jo namus, pastatytus ant uolos, kurių, pasak Viešpaties Kristaus, negali pajudinti iš vietos nei vėjo gūšiai, nei prapliupę lietūs ar liūtys, nei ištvinusios upės¹²⁸. Buvo sukilę prieš Steponą vietinių priešų vėjai, atlaikė jis užsienio priešų liūtis, susirėmė su visiems žmonėms bendrų priešų upėmis – Kristaus vedamas pasirodė už visus stipresnis. Iš vietinių Stepono kantrybę ir prieš jam tampant Transilvanijos vaivada, ir jau vykdant tas pareigas bei valdant išmėgino Bekešas; stojus prie karalystės vairo išmėgino turtingasis prekybos uostamiestis Dancigas¹²⁹, netrukus išmėgino minios rygiečių, galiausiai išmėgino – tai (kaip sakoma) yra *žinoma traiškanotiesiems ir barzdaskučiams*¹³⁰ – ir kai kurie kiti. Bet juk visi jį pažino ir kaip kilnios sielos vyrą, ir kaip neįveikiamos narsos karalių; buvo priversti arba laisva valia pasiduoti, arba įveikti nugalėtojo apynasrį prieš savo valią užsidėti. O iš užsienio [priešų]: ar ne pragaištinga Steponui jo inauguracijos pradžioje atrodė kova su didžiąja Vokietijos dalimi? Tačiau net ir šiuose išbandymuose niekam neteko matyti, kad Stepono dvasia būtų pabūgusi ar palūžusi. O kaip didysis Maskvos kunigaikštis Ivanas Vasiljevičius¹³¹? Ar ne žiauria, ar ne ilga vergijos našta buvo prislėgęs Livoniją? Kiek tūkstančių žmonių jis nužudė, ir daugiausia tų (ak, Kristau, Dieve, paslaptingi tavo sprendimai), kurie buvo paskelbę karą tikrajam tikėjimui¹³²? Kiek laiko, Rusiai giliai sielvartaujant, Lietuvai stipriai drebant iš baimės, valdė užėmęs Polocką¹³³

¹²⁵ *Karaliaus Stepono narsa. (Lot. Fortitudo.)*

¹²⁶ *Sir 7, [6].*

¹²⁷ *Cic. Tusc. 5. 14.*

¹²⁸ *Mt 7, [25].*

¹²⁹ Kitaip Gdanskas. 1577 m. gdanskiečiai sukilo prieš Stepono Batoro valdžią. Konfliktas su Gdanskio miestiečiais baigėsi 1577 m. gruodžio 12 d. taikos sutartimi.

¹³⁰ T. y. žinoma visiems, visuotinai. Plg. *Hor. Sat. 1. 7. 3.*

¹³¹ Ivanas (Jonas) Rūstusis.

¹³² Turima galvoje kova su katalikybe Livonijoje, priėmusioje protestantizmą.

¹³³ Batoras 1579 m. atsiėmė Polocką iš Ivano Rūsčiojo, kuris jį buvo užėmęs nuo 1563 m.

ir kitas iš karalystės atimtas tvirtoves? Kokių tik baimių nebuvo sukėlusį kaimynėms Rusiai ir Lietuvai to laukinio valdovo galia ir drąsa? Steponas atžygiavo prie paties Polocko, apsaugoto pylimu, apsauginėmis pastogėmis, labai aukštais ir tankiai sustatytais bokštais, didele daugybe karo pabūklų bei sustvirtinto stipria rinktinių karių įgula, ir po trumpo laiko¹³⁴, pasikliaudamas Dievu, pačiomis nepalankiausiomis oro sąlygomis – labai lietingą vasarą¹³⁵ – iš priešų rankų ugnimi, kalaviju, jėga išplėšė dvi to miesto tvirtoves tūkstantis penki šimtai septyniasdešimt devintaisiais Kristaus metais. Yra žinomos kitos šio narsiojo valdovo pergalės prieš Maskvėną, pasiektos po minėtosios, kurias pelnė tiek per šį, tiek per antrą, tiek per trečią žygį prieš jį¹³⁶. Juk atsimenate, jog vienos tvirtovės buvo paimitos po mūšių, o kitos, kaip daugelis arba matėte, arba girdėjote gandą, buvo visiškai sunaikintos, dar kitos buvo užimtos po to, kai pasidavė. Į šį sąrašą įeina Sokalis¹³⁷, įeina Turovlija¹³⁸, Sitnas¹³⁹, Suša¹⁴⁰, Kazanė¹⁴¹, Usviatas¹⁴², Nevelis¹⁴³, Krasna¹⁴⁴, Veližas¹⁴⁵, Terebešas¹⁴⁶, Jezeriščė¹⁴⁷, Zavološčė, Didieji Lukai, Ostruvas¹⁴⁸ ir kiti panašūs miestai ar tvirtovės. Būtų be vargo susigrąžinęs ir prie karalystės prijungęs milžiniško dydžio

¹³⁴ Polocko apgultis truko tris savaites.

¹³⁵ Tvirtovė buvo paimita rugpjūčio 30 d.

¹³⁶ Steponas Batoras surengė tris kampanijas prieš Maskvos valdovą Ivaną IV: 1579 m. liepos 17 d. – rugpjūčio 30 d. į Polocką, 1581 liepą – rugsėjo 5 d. į Didžiuosius Lukus, 1582 m. liepą – sausio 15 d. į Pskovą.

¹³⁷ Sokalis – miestas dab. Ukrainoje, Lvovo srityje.

¹³⁸ Turovlija – dab. kaimas Baltarusijoje, Vitebsko srities Polocko rajone.

¹³⁹ Sitnas – dab. kaimas Lenkijos rytuose, Palenkės Mendzyžeco valsčiuje, Palenkės Bialos apskrityje, Liublino vaivadijoje.

¹⁴⁰ Suša – dab. kaimas Baltarusijoje, Vitebsko srities Lepelio rajone.

¹⁴¹ Kazanė – dab. Rusijos Tatarstano respublikos sostinė, pagrindinis totorių kultūros centras. Iširus Aukso Ordai 1438–1552 m. tapo Kazanės chanato sostine ir svarbiu Pavolgio prekybos centru.

¹⁴² Usviatas – dab. kaimas Rusijos vakaruose, Pskovo srities pietuose.

¹⁴³ Nevelis – miestas Rusijos vakaruose, Pskovo srityje, netoli Rusijos valstybinės sienos su Baltarusija.

¹⁴⁴ Krasna – kaimas Lenkijos rytuose, Hušlevo valsčiuje, Losicės apskrityje, Mazovijos vaivadijoje.

¹⁴⁵ Veližas – miestas Rusijos vakaruose, Smolensko srityje, netoli valstybinės sienos su Baltarusija, prie Dauguvos upės kranto. Šis miestas buvo LDK pasienio tvirtovė.

¹⁴⁶ Terebešas – Rumunijos šiaurėje esančio Rakovos kaimo vengriškas pavadinimas.

¹⁴⁷ Jezeriščė – miestas Baltarusijoje, Vitebsko srityje, pasienyje su Rusija.

¹⁴⁸ Ostruvas – kaimas Lenkijos rytuose, Palenkės Januvo valsčiuje, Palenkės Bialos apskrityje, Liublino vaivadijoje.

Pskovą, Didįjį Naugardą bei kitus iš priešų išplėstus miestus, jei rūpestingasis visų krikščionių ganytojas ir tėvas Grigalius XIII, bodėdamasis tokiomis žmonių skerdynėmis ir žudynėmis bei rodydamas Dievo, kurio pavedimus labai sėkmingai vykdė žemėje, gailestingumą, dėl kurio trokšta, jog kiekvienas didžiausias nedorėlis atsiverstų ir taip gyventų¹⁴⁹, nebūtų ir taikos per pasiųstą pasiuntinį išrūpinęs Livonijai, kuri buvo sugrąžinta karalystei, ir nebūtų visais įmanomais būdais siekęs skleisti katalikų tikėjimo šviesos tuose graikiškosios schizmos atplėštuose ir įvairiais paklydimais sugadintuose kraštuose¹⁵⁰. Ką gi galėčiau pasakyti apie turkų imperatorių Muradą¹⁵¹? Kai jis, karaliaus Stepono broliui, Transilvanijos vaivada Kristupui¹⁵², pasitraukus iš gyvenimo, nepaisydamas to, kas buvo įprasta ankstesniaisiais metais, mėgino jo nepilnamečiam sūnui Zigmantui uždėti perpus didesnę duoklę¹⁵³, nuostabia įtaka ir drąsa Steponas pasiekė, kad pasitenkinęs vien tik pirmąją įmoka nieko naujo Transilvanijoje nesimtų. Ir dėl tokios pat drąsos buvo pasiekta taip pat ir to, kad jis rodydamas palankumą Steponui atėmė valdžią iš kaimynystėje gyvenantiems mūsų bajorams žalą dariusio Valakijos¹⁵⁴ valdovo¹⁵⁵ Jono¹⁵⁶,

¹⁴⁹ Ez 18, [21–23].

¹⁵⁰ „1582 m. liepą Steponas Batoras pradėjo trečią kampaniją, kurios tikslas buvo Pskovas [...]. Pirmas Pskovo puolimas rugsėjo mėnesį nepasisekė, teko arba ryžtis ilgai žiemos apgulai, arba derėtis dėl taikos sąlygų. [...] Po ilgų ir sunkių derybų, kuriose tarpininkavo popiežiaus Grigaliaus XIII pasiuntinys Antonijas Posevinas (*Antonio Possevino*), 1582 m. sausio 15 d. Zapolės Jame buvo pasirašyta 10 metų paliaubų sutartis.“ Jūratė Kiaupienė, „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kaitos laikas – 1529–1588 metai“, in: *Lietuvos istorija*, t. 5, Vilnius: Baltos lankos, 2013, p. 265.

¹⁵¹ T. y. Muradas III (turk. *III. Murat*, 1546–1595 m.) nuo 1574 m. iki 1595 m. Osmanų imperijos sultonas.

¹⁵² Kristupas Batoras (vengr. *Kristóf Báthory*) mirė 1581 m. gegužės 27 d.

¹⁵³ Transilvanija sultonui Muradui III buvo įsipareigojusi mokėti 15 000 florinų duoklę. Tačiau mirus Kristupui, o jo sūnui esant per jaunam valdyti, kilmingas Stambule gyvenęs vengras Pál Márkházy pasiūlė padvigubinti Muradui III mokamą duoklę ir dar sumokėti papildomus 100 000 florinų, jei jis bus pripažintas Transilvanijos valdovu. Gavęs tokį pasiūlymą Muradas III pradėjo reikalauti padidintos duoklės iš Zigmanto, tačiau tam pasipriešino Steponas Batoras ir Trijų Transilvanijos tautų sąjunga. Gavęs įprastą 15 000 florinų duoklę iš Transilvanijos, Muradas III 1581 m. dar kartą pripažino Zigmantą Transilvanijos valdovu. Žr. Calin Felezeu, „The International Political Background (1541–1699): The Legal Status of the Principality of Transylvania in Its Relations with the Ottoman Porte“, in: *The History of Transylvania*, t. 2, transl. Peter Szaflko, New York: Columbia University Press, 2002, p. 55.

¹⁵⁴ T. y. Moldavijos kunigaikštystės.

¹⁵⁵ Kitaip Moldavijos valdovas vadinosi *gospodarius*.

¹⁵⁶ Jonas Saksas (lot. *Ianicula*, lenk. *Jan V Sas*, rum. *Iancu Sasul*), Moldavijos *gospodarius* (nuo 1579). 1582 m. rugsėjo 28 d. jam Llove buvo nukirsta galva.

paskui Steponas įsakė iš jo, kaip kalto dėl valstybės išdavimo, Lvove atimti turtus ir gyvybę, o Turkas dėl to kažką grasindamas parašė karaliui, bet Steponas visiškai tų reikalavimų ir grasinimų neišsigando ir net pastatė keletą apsauginių tvirtovių pasienyje su totoriais, sukeldamas daug liūdesio Turkiui, o totoriams įvairdamas daug baimės. Taip pat daugeliui yra žinoma, kaip bandė pulti vadinamieji totorių chanai, arba valdovai, Mechmedas¹⁵⁷ ir Islamas¹⁵⁸. Steponas pasipriešino jų nusikalstamiems planams. Juk Dievas, kuris teikė pagalbą pirmajam kankiniui Steponui, kovojančiam prieš penkias sekas, kaip galima rasti parašyta šv. Luko¹⁵⁹, daug kartų net su tam tikrais stebuklingais ženklais karaliui Steponui, besirūpinančiam valstybine gerove, suteikė įvairios apsaugos nuo priešų. Bet maža to, jog Steponas buvo pranašesnis [kovoje] su užsienio ir vietiniais priešais, didžiausias ir tvirčiausias įrodymas yra trečioji, visiems mirtingiesiems bendra kova, kurioje pasižymėjo Steponas – nepaprastai garbingai ir šlovingai nugyventas gyvenimas, kuriuo įvairios padėties žmonės paskatino siekti visų dorybių. Tačiau ar tik prisiminsime, kiek daug ištvėrė jo tvirta siela, ar neperduosime ainių amžinam atminimui, kiek daug Steponas nuveikė? Džiaugiatės, kad pragaištingų ir pražūtingų totorių išpuolių nuniokota, apiplėšta ir vos nenugalėta Podolė buvo išvaduota iš daugybės nuolatinių pavojų? Padedant Dievui, išlaisvino Steponas. Sveikinate Livoniją, išvaduoatą iš Maskvos ir vėl prijungtą prie karalystės provincijų? Kristaus padedamas, Steponas išvadavo ir prijungė. Jaučiate malonų jaudulį iš pasitenkinimo dėl daugybe tvirtovių sustiprintos Lietuvos ir Rusios? Su dieviškąja parama sustiprino Steponas. Ištiestomis rankomis priimate sudarytą taiką ir galimybę atsisakyti ginklų? Kristaus valia ir padedant Viešpaties Kristaus vietininkui žemėje [ją] sudarė Steponas. Džiūgaujate, kad sutartys su užsienio šalimis yra patvirtintos? Su Dievo pagalba patvirtino Steponas. Džiaugiatės tėvynėje pasiūlytais naudingais sprendimais? Su Šventosios Dvasios parama pasiūlė Steponas. Noriai laikotės daugelio išleistų ir priimtų įstatymų, liepiančių dorai elgtis ir draudžiančių, kas tam priešinga? Steponas išleido ir priėmė. Jaučiate nenykstantą gėrį ir didžiulę naudą, kurią teikia teismai, įsteigti, idant greitai būtų išsprendžiami nesutarimai ir ginčai, kitados

¹⁵⁷ Mechmedas II Girėjus, Krymo chanas (1577–1584).

¹⁵⁸ Islamas II Girėjus, Krymo chanas (1584–1586).

¹⁵⁹ *Apd 6.*

tęšęsi be pabaigos? Steponas įsteigė. Ar nepritariate pasiūlytiems naujiems apdovanojimams už dorus darbus ir naujoms bausmėms už nusizengimus? Steponas pasiūlė. Ir kodėl aš taip smulkmeniškai vardiju? Tai, ką nuostabaus kadaise, paėmęs karalystės vadžias į rankas, padarė Steponas, prilygsta stebuklams. Tie, kurie itin kruopščiai ištyrė beveik viso pasaulio istorinius paminklus, senuosiuose analuose išskyrė septynis¹⁶⁰, kaip jie vadina, pasaulio stebuklus¹⁶¹: egiptiečių karalių piramides (iš kurių vieną, kaip rašo Plinijus¹⁶², statė šeši šimtai tūkstančių žmonių dvidešimt trejus metus), Ptolemajo švyturį Faro saloje (pastatytą už aštuonis šimtus talentų), Semiramidės Babilono mūrus (kuriuos statant, kaip žinoma, paprastai dalyvavo trys šimtai tūkstančių žmonių), Efeso Dianos šventyklą (visos Azijos statytą du šimtus dvidešimt metų), karalienės Artemisijos sutuoktiniui pastatytą antkapį, meniškai išpuoštą trisdešimt šešiomis kolonomis, Saulės kolosą Rodo saloje (septyniasdešimt uolekčių aukščio), pagaliau, išmoningai Feidijo padirbtą Olimpiečio Jupiterio dramblio kaulo skulptūrą. Ir štai jums šiandien vyras, per kurį vieną tas Dievas, kuris net po mirties kankinį Steponą išgarsino daugiau nei septyniasdešimticia stebuklą, aprašytą Augustino¹⁶³ ir kitų [autorių], savo dieviška galia padarė septynis tikrus stebuklus¹⁶⁴. Man atrodo, jog toks sėkmingas ir toks taikingas beveik vienuolikos metų Lenkijos karalystės valdymas tarp šių [stebuklų] užima pirmąją vietą. O kokį vaizdą mūsų karalystėje, klausytojai, pamatė Steponas, Dievo valia pakviestas ja rūpintis?¹⁶⁵ Beveik nesiskiriantį nuo to, kurį žymiausias lotynų poetas pavaizdavo gyvomis spalvomis, tik kita tema.

¹⁶⁰ *Politi[anus] in Man[to, 325–333]*. (Angelas Policijanas (it. Angelo Poliziano, lot. Angelus Politianus, 1454–1494), italų humanistas, septynis pasaulio stebuklus išvardija Vergilijui skirtoje poemėlėje (vienoje iš trijų lotynų k. parašytų „silvų“) *Manto*. Matyt, būtent šiuo šaltiniu remdamasis Laterna suplaka draugėn dvi Babilonijos įžymybes, minimas Policijano, ir vienu iš septynių pasaulio stebuklų nurodo Babilonijos karaliaus Nabuchodonosoro statytą Medų sieną, o ne kabančiuosius sodus, žinomus Semiramidės vardu – Laternos tekste tokį pavadinimą įgauna sienos (plg. *Polit. Manto, 327–328*). – Red. past.).

¹⁶¹ *Septyni pasaulio stebuklai*.

¹⁶² Plinijus Vyresnysis (Gaius Plinius Secundus, 23–79) septynis pasaulio stebuklus aprašo veikale *Gamtos istorija (Naturalis Historia)*.

¹⁶³ *Aug. Civ. Dei. 22. 8 ir 7 pamokslas apie šv. Steponą*.

¹⁶⁴ *Septyni paslaptingi karaliaus Stepono stebuklai*.

¹⁶⁵ *I [– pirmasis stebuklas]*.

Tuoj prie durų stovi Kentaurai ir Scilės dvilytės,
Ir šimtarankis, stiprus Briarėjas, ir Lernos gyvatė,
Šnypščianti šurpiai, prie jos Chimera, vis spjaudanti liepsną,
Harpijos ir Gorgonės, ir vyro trikūnio šešėlis.¹⁶⁶

Juk Lenkija per labai trumpą laiko tarpą patyrė du tarpuvaldžius: vienu ir tuo pačiu metu dideliam savo pavojui išrinko du ar tris karalius – klestint nežabotai laisvei, pakrikus tvarkai tėvynės viduje, išplitus neapykantai ir vidi- niams nesutarimams, netekus beveik visų išorinių gynybos bastionų, kai ku- riose vietovėse išgrobsčius mokesčius, barbarams užėmus daugelį karalystės gyvenviečių, dažnai maištingai nusiteikusioms taryboms svarstant valstybės reikalus, siaučiant įvairiausioms didžiai pražūtingoms erezijoms, išniekinus daugybę šventovių, sugriovus tiek daug altorių, klestint tokiam nebaudžia- mumui už nusikaltimus, tokiems atlaidiems įstatymams, pavaldiniams ken- čiant tokią vergiją, žmonėms taip pavyduliuojant ir neapkenčiant vieni kitų, taip įsiviešpatavus ir visokiausiomis pražūtingomis erezijomis susitepusiems žmonėms, ir žydams, beveik visų sluoksnių žmonėse užgesus Dievo meilės liepsnai, – vargu ar buvo kas nors, kas nebūtų baiminęs visų didžiausių ne- laimių. Todėl, maloningasis Dieve, per Steponą padarei lyg kokį stebuklą, nes beveik ištisus vienuolika metų mums viską išlaikė atitaisęs ir apsaugojęs. Juk jis karaliavo sėkmingiau nei galėjome tikėtis; dėl visuotinės valstybės gerovės pasistengė labiau nei galėjome trokšti.

Šv. Bernardas¹⁶⁷ stebuklu laiko net ir tai, jei kas nors labai aiškiai pasirodo esąs nepaprastas dėl žygdarbių, tačiau save vertina kukliai ir nusižeminda- mas¹⁶⁸. Štai toks jums, klausytojai, mūsų Stepono stebuklas. Išgirdote, jog vyras buvo itin apdovanotas įvairiomis sielos, kūno ir sėkmingo likimo dova- nomis, žavėjotės karaliumi, pilnu narsos. Tačiau kaip pasireiškė jo nusižemi- nusi dvasia? Jis sakė: *teisybė gimdo neapykantą*¹⁶⁹. Tačiau Steponas jokių būdu nebuvo nusiteikęs prieš teisybės puoselėjimą ir skelbimą; pamenu, vieną kitą kartą buvau jo paragintas, kad jeigu kas nors rūmuose kurstytų ką nors įžei- džiančio Dievą ar padorumą, nesivaržydamas jį žodžiu arba raštu perspėčiau

¹⁶⁶ *Verg. Aen. 6. [286–289].* (Čia ir toliau vertė Antanas Dambrasuskas.)

¹⁶⁷ Šv. Bernardas Klervietis (lot. Bernardus Claraevallensis, 1090–1153).

¹⁶⁸ *II [- antras stebuklas]. Sermones super Cantica canticorum, Sermon. 37 ir kitur.*

¹⁶⁹ *Terencijus Andrietėje. (Terent. Andr. 1. 1. 41.)*

apie tokius įžeidimus. Skaitydami slėpininguose mūsų Dievo raštuose, kaip sirą Naamaną jo tarnai ir šeimynykščiai vadina tėvu¹⁷⁰, teologai tai vertina kaip kažką nepaprasta. Didesnis yra dalykas, kurį darė karalius Steponas, mat jis pagal senųjų karalių paprotį buvo įpratęs kunigus nuolat pagerbti tėvo vardu arba rodė pagarbą kitais garbingais titulais. Ir nors pas kai kuriuos išdidžius ir išpuikusius valdovus daugeliui neįmanoma patekti ir kelias yra užtvertas, tik kartais atsiveria itin žymiems vyrams, šiuo atžvilgiu taip pasireiškė mūsų Stepono paprastumas ir kuklumas, kad niekam neužkirsdamas priėjimo prie savęs pats priimdavo net ir menkiausių žmogelių surašytus prašymus, ir tartum kokius ypatingus krikščioniško nusižeminimo įrodymus labai dažnai ir viešai, ir privačiai nešiodavo užsikišęs galvos apdangale. Nors praleidžiu kuklumo įrodymą ir dorybės saugotoją – drovumą, bet jis buvo toks būdingas Steponui, kad dėl tam tikrų priežasčių sukėlė nemenkų negalavimų, ir gydytojai bei anatomai jam mirus nustatė, jog lėmė dviejų akmenų susidarymą tam tikroje kūno dalyje.

O jei nuspręstume tarp stebuklų trečioje vietoje paminėti panieką niekintojų apkalboms, išties, ar galėtume rasti dar ką nors, parodžiusį tokio pobūdžio stebuklą ir pelniusį didesnę šlovę už mūsų Steponą?¹⁷¹ Kai kas lengvabūdiškai nesivarždami menkindavo tai jo kilmę, tai tikėjimą, tai kasdienius gyvenimo įpročius, tai dorybę, tai papročius, tai pomėgius, tai nuveiktus darbus, tai sumanymus, tai nutarimus ir buvo įpratę įžūliai išsakyti priekaištus ir prisigalvoti griežtų pastabų. O kad būtum matęs Steponą, kilniaširdiškai niekinantį tokių žmonių puikybę ir pavyduolių apkalbas, mat dažnai šios apkalbos, pernelyg aštrios net nežymią padėtį užimantiems vyrams, jam sukeldavo ne pyktį, o ramų ir kilnų juoką. Ir nors vengrų analai¹⁷² pasakoja, kad kitados vieno iš tos tautos karalių pykčio ir keršto galia buvo tokia didelė, jog keturis kartus negailestingai įsakė nukirsti galvą Vladislovui¹⁷³, galimai niekuo dėtam

¹⁷⁰ 4 Kar 5, [13] (2 Kar 5, 13).

¹⁷¹ III [- trečias stebuklas].

¹⁷² [Petras] Ranza Vengrų istorijos santraukoje (lot. *Epithoma rerum Hungarorum*).

¹⁷³ Vladislovas Huniadis arba Korvinas (vengr. László Hunyadi, 1431–1457), įtakingas, svarbias pareigas užėmęs Vengrijos didikas. Jis buvo Jono Huniadžio (Korvino), buvusio Vengrijos regento, sūnus, Motiejaus Huniadžio (Korvino) – būsimos Vengrijos karaliaus – vyresnysis brolis. Be įrodymų apkaltintas sąmokslu prieš jaunąjį karalių Vladislovą Pomirtinį, 1457 m. kovo 16 d. buvo nukirsdintas.

dėl nusikaltimo, kuriuo buvo kaltinamas, didžiūno Jono Korvino¹⁷⁴, daugiau kaip aštuonerius metus Vengrijoje turėjusio aukščiausią valdžią, sūnui, vis dėlto Steponas buvo kupinas prielankumo, kupinas atlaidumo, kupinas žmogiškumo net ir tiems, kurie itin akivaizdžiai ir itin atkakliai visais įmanomais būdais priešinosi jo sprendimams ir sumanymams.

Nes Viešpats Kristus norėjo, kad mūsų karalius Steponas kartu būtų dalininkas tosios šlovės, kuria už iškęstus ketveriopus neteisingus žydų kaltinimus, pašaipas bei vainojimą panoro Steponą, šv. Luko aprašytą pirmąjį savo kankinį, išaukštinti ir danguje, ir žemėje¹⁷⁵. Taip pat net šventųjų tikrosios Bažnyčios tėvų didžiai nuostabiu dalyku laikoma, jei pertekliuje šventai ir dorai yra saugomas kūno skaistumas¹⁷⁶. Nes, pasak šventojo Bernardo, *skaislybė yra išmėginama malonumuose*¹⁷⁷, ir, kaip yra išaiškinęs didysis Mozė, *tiesusis, [...] nutukęs, suriebėjęs, sustorėjęs*¹⁷⁸, paprastai spyriojasi, net ir paniekinęs pačią švenčiausią Dievo malonės didybę. Meldžiu, stebėkitės net ir šiais karaliaus Stepono stebuklais, didžiai nusipelnančiais amžino atminimo. Steponas, kaip pritinka karališkai didybei, gyveno prašmatniai, tačiau gyveno skaisčiai. Jeigu Saliamono, Baltazaro, Nino, Sardanapalo ir kitų panašių ir nepralenkė pertekliumi bei turtais, tikrai pralenkė skaistumu, o tai, be abejo, yra šlovingiau, – ištis [buvo] griežčiausias geidulių priešas ir didžiausias paleistuvystės bei begėdystės priešininkas. O kadangi kai kurie šiuo atžvilgiu tarp žmonių paskleidė nežinia kokius įtarimus ir nesigėdijo suabejoti mūsų Stepono visiškai nesutepta santuokine ištikimybe, galėčiau tūkstantį kartų liudytoju šauktis Dievą, nes aš kelerius metus, jam pačiam išreiškus tokį norą, tyriau slapčiausias jo sąžinės kerteles, – kad visa tai buvo nieko daugiau kaip tik plepalai ir pramanyti melai. Bet ar gali būti kas nors nepatikimiau už liaudį? Jai paprastai visiškai nėra būdinga nei išmintis, nei įžvalgumas, nei kilnumas, nei garbingumas, nei patikimumas, o tik ką nors įtartinau arba prasčiokiškai prisigalvoti arba kalbėti – tai yra įprasta ir būdinga beveik bet kurios padėties žmonėms. Tačiau išminčius sako: *ištis palaimintas turtuolis*,

¹⁷⁴ Jonas Huniadis, arba Korvinas (vengr. János Hunyadi, 1406–1456 m.) 1445–1453 m. buvo Vengrijos karalystės regentas, valdęs Vladislovo V Pomirtinio vardu.

¹⁷⁵ *Apd 6, [9–15].*

¹⁷⁶ *IV [- ketvirtas stebuklas].*

¹⁷⁷ *Bern. Serm. [De conversione ad clericos 21.37].*

¹⁷⁸ *Ist 32, [15].*

*kurs atrastas be dėmės. [...] Kas jis, ir mes girsime jį? Nes jis padarė nuostabių dalykų savo gyvenime.*¹⁷⁹

Niekas net neabejoja, kad įprasta, jog sunkumai dažnai atitraukia nuo ugningo tikėjimo ir liepsnojančios meilės geriausiam ir galingiausiam Dievui, o kartais net [ją] sunaikina¹⁸⁰. Nes šv. Bernardas sako: *pamaldumas yra išmėginamas sunkumuose*¹⁸¹, ne be priežasties Mozė vaizduoja, kad *Lėja buvo traiškanotom akim*¹⁸², – senieji Tėvai įžvelgia, kad ji įkūnija rūpesčių iškanantą gyvenimą. Ne be pagrindo ir Mortą Viešpats vadina susirūpinusia – ji ne tik sukasi tarp daugybės reikalų, bet ir kartais dėl to yra nerami¹⁸³. Tačiau dieviška toji galia, kuri neleido, kad užgestų liepsninga šventojo Stepono meilės Dievui ugnis, nors jis turėjo rūpintis ir šeimynykščiais, ir našlėmis¹⁸⁴, – ji taip pat išsaugojo nemažtantį ir karštą karaliaus Stepono pamaldumą. Jo pamaldumo liudininkas yra tikrasis tikėjimas, tėvynėje visados šventai ir dorai išsaugotas tarp tiekos tarpusavyje susiskaldžiusių Vengrijos sektų. Dėl šio dalyko galima pastebėti, kad švenčiausiosios Evangelijos autoriai raštuose paliudijo žymų slėpinį, jog vienas iš dviejų, pasilikusių viename lauke, malūne ir guolyje, buvo paimtas, o kitas paliktas¹⁸⁵. Juk trys tikros Stepono seserys pasitraukė iš gyvenimo užsikrėtusios erezija, o trys broliai, priešingai, degdami atsidavimu katalikų tikėjimui ir būdami [jam] ištikimi, mirę [vieną] gyvenimą pakeitė [kitu]. Šio užsidegimo nepaprasti ženklai yra tokie, kad nuo pat mūsų Lenkijos sienų iki tolimiausių Dakijos ir Transilvanijos ribų vargiai galėtum atrasti kokį nors užkampį, kuriame būtų iki galo išsaugoti mūsų seno ir švento protėvių tikėjimo įpročiai bei papročiai, išskyrus tas vietas, kurioms išties pasisėkė, kuriose tie trys broliai arba to [tikėjimo] pamatus padėjo, arba nepaprastu savo budrumu jį išsaugojo, palaikė, puoselėjo. To paties pamaldumo liudininkas yra net Dievo Bažnyčios priešų pasakymas, mat jie kažkada pajuokdami Vengrijos karo sąmyšiuose Steponą ir jo brolius praminė „marijonais“, tai yra kariais, atsidavusiais Marijai, Mergelei ir Motinai. Liaudis

¹⁷⁹ *Sir 31, [8–9].*

¹⁸⁰ *V [- penktas stebuklas].*

¹⁸¹ *Bern. Sermon. [De conversione ad clericos 21. 37.]*

¹⁸² *Pr 29, [17].*

¹⁸³ *Lk 10, [41].*

¹⁸⁴ Apie šv. Stepono – pirmojo diakono – tarnystę žr. išn. 127.

¹⁸⁵ *Mt 25, Lk 17, [31–35].*

laikosi paplitusios nuomonės, jog tikėjimas ir pamaldumas yra retas tarp vyrų, vykstančių į karo stovyklą, tačiau Steponas net ir vykdamas į karo stovyklą, ir net vėliau [jas] įrenginėdamas ir [jose] įsikurdamas vis dėlto išsilaikė savo tikėjimo ir pamaldumo tvirtovėje. Būtum galėjęs sakyti, jog Stepono karo stovykla – tai ar Mozės, ar Dovydo, ar Judo Makabejaus karo stovykla, o jo menes ir stalus lengvai būtum galėjęs pavadinti tarsi kokia krikščioniškos karybos mokykla. Joje nebuvo jokios prabangos, jokio puotavimo, jokio pasipūtimo, toli nuo jos buvo lošėjai, toli tie, kurių ištižimas sukeldavo dar ir tingumą, bet joje nustatytomis valandomis arba vykdavo šventosios pamaldos ir Mišios, kurios nebūdavo praleidžiamos nė vieną dieną; arba būdavo priimami Dievo Bažnyčios ir valstybės gerovei pravartūs sprendimai, kurių išties Dievo valia Steponui nepritrūkdavo naujoviškų ir neabejotinai naudingų; arba vykdavo teismai bei bylų tyrimai, kuriais būdavo stropiai užsiimama neretai net tol, kol rimtai sutrikdavo sveikata; arba buvo tvarkomi įvairūs reikalai ir karališka ranka dedama tiek daug parašų, kad sykį senatorių luomo vyras, pats patikimiausias Stepono darbų liudininkas, viešai atskleidė, jog vieną ir tą pačią dieną Steponas peržiūrėjo ir pasirašė prieš vidurdienį du šimtus, o po vidurdienio daugiau nei tris šimtus įvairios rūšies raštų. Galų gale jo pamaldumo liudininkas yra didis dosnumas, nes pastatė ir įkūrė daugybę mūsų Draugijos kolegijų: Polocko Rusioje, Rygos Livonijoje, Tartu Estijoje, Klužo ir Albos Julijos Transilvanijoje, Varadino Vengrijoje. Kol kas jau nutyliu apie dvi mūsų buveines Krokuvoje, mums suteiktas daugiausia jo rūpesčiu ir pastangomis, taip pat ypatingą prielankumą parodžius ir Krokuvos vyskupui, ir miestiečiams. Tačiau šios ribos neaprepia Stepono pamaldumo ir išties tėviškos meilės mums bei rūpestingo galvojimo, kaip apsaugoti ir aprūpinti Bažnyčią. Ir dar daugiau diena iš dienos planavo tokių dalykų, kuriuos kažkada tikrai būtų įvykdęs, jeigu – ak, nepermaldaujama mirtie, – nebūtum netikėtai atėmusi iš jo gyvybės ir akių šviesos. Nes ko tik jis neišbandė Romoje ir per laiškus, ir su to garbingiausiojo Šv. Romos Bažnyčios kardinolo ir apaštališkojo pasiuntinio Bolonječio¹⁸⁶ parama, kad Lietuvos Brastoje būtų įkurta nauja mūsų Draugijos kolegija? O kad ne tik brastiečiams tame krašte padarytų daug gera, taip pat Gardine pastatė didžiąją

¹⁸⁶ Albertas Bolonjetis (it. Alberto Bolognetti) nuo 1581 m. balandžio mėn. iki 1585 m. balandžio mėn. buvo paskirtas popiežiaus Grigaliaus XIII pasiuntiniu Abiejų Tautų Respublikoje.

dalį išpūdingos bažnyčios¹⁸⁷ ir, vien tik liepsnojančio atsidavimo tikrajam tikėjimui paskatintas, už savo pinigus nusipirko nuostabią žemės valdą pirmiau nei Romoje buvo baigęs tvarkyti kolegijos reikalus. Ir jei kas nors prisimintų tiek karo neramumuose, tiek taikos laiku, tiek tam tikrų sunkesnių negalavimų metu jo itin dėmesingai išklausytus ir vėliau dažnai atkartojamus šventus pamokslus bei didžiai šventus altoriaus slėpinius; jei atsimintų daugiau nei aštuoniasdešimt šventovių, Livonijoje ir kitur jo aprūpintų ir praturtintų šventais bei brangiais liturginiais rūbais, ir – kas yra dar nuostabiau – estams bei livoniečiams gražintą vyskupišką garbę, atgautas šventoves, pakviestus dvasininkus, įkurtas gimnazijas, prikeltas parapijas ir kitus panašius dalykus; jei kas nors taip pat atmintyje atgaivintų garbingus, brandžius ir dievobaimingus privačius Stepono pokalbius, – būtų priblokštas Tavo, gailestingasis Dieve, malonių, patirtų kartu su kai kuriais stebuklais; nors Tu leidai neprotaujantiems gyvūnams, turintiems didelį kūną, visur gimdyti nedaugelį bei retesnių palikuonių, o mažesniesiems – į pasaulį atvesti gausių ir dažnesnių, tačiau žmogų, pakeltą į aukščiausią karališkos didybės pakopą, padarei apstų nuostabių dorybių – tartum gausių vaisių, leidai jam pražysti reto krikščioniško tobulumo gėrybėmis. Kadangi papratimas – tai antras ar įgytas (kaip sako šv. Augustinas¹⁸⁸) prigimimas, tai net ir toje sunkioje bei mirtinoje ligoje jis Steponui suteikdavo ir džiaugsmo pojūtį per šventąsias apeigas, ir skatino kreipti į Dievą besiliejančias karštas maldas. Argi pamaldusis karalius nepateikė nepaprastų savo šventumo ir dorumo įrodymų, tuomet dažnai kartodamas šiuos (ir kitus) žodžius: *Pasigailėk manęs, Dieve*¹⁸⁹, *Nepalik manęs, Viešpatie; mano Dieve*¹⁹⁰, *o Amžinasis Dieve, kokie buvome anksčiau ir kokie esame šiandien? Kokie buvo praeję metai, žinome, kokie bus ateinantys metai, nežinome. Pašlovintas yra Dievas, kuris mums neleido mirti iš karto, kai taip sunkiai griuvome, galvai apsisukus.* Nors kol kas praleidžiu šventus jo pageidavimus ir sprendimus, kuriuos paskelbė paskutine savo valia ir testamentu,

¹⁸⁷ Kalbama apie XIV a. pab. Vytauto pastatytą medinę bažnyčią, kurios vietoje XVI a. Stepono Batoro įsakymu buvo sumūryta renesansinė bažnyčia. XIX a. ji sudegė, o XX a. perstatyta neogotikiniu stiliumi ir pavadinta Įgulos bažnyčia.

¹⁸⁸ *August. de Musica. 6. [7: Non enim frustra consuetudo quasi secunda, et quasi affabricata natura dicitur.] („Nes ne veltui papratimas vadinamas tarsi antru ir tarsi įgytu prigimimu.“)*

¹⁸⁹ Ps 50 (5), 3.

¹⁹⁰ Ps 37 (38), 22.

dėl paūmėjusios ligos nepabaigtu, kurį Gardine, šešioms dienoms likus iki mirties, parengė su didžiausiu atsidavimu tikrajam tikėjimui ir iki pat gyvenimo galo išsaugotu nepaprastu pamaldumu, – tačiau negi atsiras kas nors, kas ryžtųsi dėl netikėtos ir greitos mirties, dėl to mums patiems nelaimingiausio įvykio atimti nemirtingos ir amžinos šlovės viltį iš Stepono (penkiasdešimt ketvirtais gyvenimo metais, tūkstantis penki šimtai aštuoniasdešimt šeštų metų po didžiai laukto Mesijo atėjimo gruodžio Idų išvakarėse¹⁹¹ pradėjusio pavojingą, bet visiems mirtingiesiems neišvengiamą kelionę), kuris nuo seno gyveno itin šventai, rūpestingai vengė didesniųjų nusižengimų prieš sąžinę, paskutinėje gyvenimo ir mirties kovoje įgyvendino maldingas nuostatas, kurioms buvo giliai širdyje apsisprendęs, net ir didžiausiuose skausmuose pateikė daug tvirto pamaldumo įrodymų, niekada nė per nago juodymą nenukrypo nuo šventosios motinos Bažnyčios nurodymų ir nutarimų, visuomet su didžiausia pagarba naudojosi šventais krikščioniškais slėpiniais ir sakramentais, išskirtinai ir ilgai jiems ruošdamas sielą ir kūną, pagaliau itin pasižymėjo didžiomis geradarystėmis bei dorybėmis? Be abejo, *negali blogai mirti tas, kuris gyveno gerai*¹⁹² (Augustino posakis). Jeronimas sakė: *Nepamenu, jog būčiau skaitęs, kad tą, kuris noriai darė artimo meilės darbus, užklupo bloga mirtis*¹⁹³. Galiausiai Šventasis Raštas moko: *Teisusis gi, jei būtų pirma laiko mirties užkluptas, bus poilsyje*¹⁹⁴.

Nejaugi, klausytojai, jūs patys vis dar nelaikote stebuklu žymiųjų pergalių prieš ydingą prigimtį?¹⁹⁵ Kažkas pasakė: *Nors prigimtį išvysi su šakėmis, tačiau [ji] vis tiek sugrįš*¹⁹⁶. Netruksta valdovui Steponui, išaukštintam didingiausiais garbės ženklais, taip pat ir šios šeštos stebuklo rūšies. Negalime nepripažinti, jog iš prigimties buvo gana ūmiai supykstantis (juk paprastai ir kūno sudėjimas, ir daugybė rūpesčių sukelia didelius pykčio protrūkius), tačiau Steponas pats save nugalėjo taip, kad man girdint ne kartą atvirai pripažino nesiekias nei asmeninio keršto tiems, kuriuos žinojo rezgant pinkles prieš savo gyvybę ir šlovę, nei širdyje nejučias neapykantos tiems, kuriuos, net ir priešiškus

¹⁹¹ T. y. gruodžio 12 d.

¹⁹² *August. De doctr. Christ. kn. 2.*

¹⁹³ *Hier. ad Nepo[tianum].*

¹⁹⁴ *Išm 4, [7].*

¹⁹⁵ *VI [- šeštas stebuklas].*

¹⁹⁶ *Hor. Epist. [1. 10. 24].*

mums, krikščioniškas įstatymas liepia mylėti. Apskritai, Stepono pykčio protrūčiai buvo kaip degantys šiaudai: netikėtai užsiliepsnodavo ir paprastai tuoj pat užgesdavo. Juk net ir kiekvienam tobuliausiam vyrui nėra naujiena, kad ūmus pyktis sielą užvaldo pirmiau nei sveikas protas gali užbėgti už akių, kad nebūtų užvaldyta. Nors ir norėčiau, kad jūs patys nuspręstumėte, ar reikėtų šį Stepono bruožą taip labai sureikšminti, kadangi peripatetikai užsiplieskiantį pyktį vadino tarsi pamatiniu narsos akmeniu ir manė, kad nevalia to, kuris visai stokoja ūmaus pykčio teikiamų paskatų, laikyti nei narsiu imperatoriumi, nei žymiu oratoriumi, nei patikimu privačių ir viešų reikalų tvarkytoju.

Galiausiai nepriklausomi istorijos tyrinėtojai, kartoju, istorikai įprastai mirties niekinimą priskiria prie nuostabą keliančių dalykų¹⁹⁷ (nes Aristotelis teigia, jog mirtis baisesnė už visus siaubingiausius dalykus¹⁹⁸) ir dėl to jie paprastai žavisi ir giria ir Makabiejus¹⁹⁹ maloningojo Dievo tautos senovėje, ir neribotą kankinių ištvermę po to, kai buvo paskelbta Viešpaties Kristaus Evangelija. Šį stebuklą Stepono asmenyje Vengrija matė, Vokietija žavėjosi, Prūsija jo išsigando, Rusia daug kartų stebėjosi, o visų pirma Maskva dėl jo neįveikiamos dvasios didybės ėmė taip jį gerbti ir su baime juo žavėtis, kad kartais pagalvodavo apie Maskvos kunigaikštystės valdymo perdavimą. Jei jis būtų bijojęs tų lemtingų ir pražūtingų mirties strėlių, niekada nebūtų įpratęs taikos ir karo metu tik menkos palydos saugomas leisti į kelionę, neretai itin pavojingą. Karaliau Steponai (ir vėl sielvartas verčia mane atnaujinti tą patį skundą), o kad būtum geriau pasirūpinęs savo sveikata, nuo kurios tiek daug priklausė. Bet, deja, Steponai, ryškiausia mūsų karalystės šviesa, guli ramybėje!²⁰⁰ Guli ramybėje, Steponai, vienintele po Dievo mūsų puošmena ir parama. Ak, nelaiminga mums gruodžio dvyliktoji diena, kurią Gardine pasitraukei iš gyvųjų. Ak, koks nepaprastai sielvartingas tuomet buvo reginys bet kokios padėties žmogui. Ak, kiek skausmo teikiančios ir tavo laidotuvės; ak, kokios liūdnos laidotuvių apeigos; ak, kokios nelaimingos mums tavo mirties dienos iškilmės; ak, koks nelauktas mirusiojo minėjimas. Ak, ir vėl liūdni liūdnu laidotuvių vaizdai, lygiai dešimtą dieną prieš birželio Idas²⁰¹ – tavo

¹⁹⁷ VII [- septintas stebuklas].

¹⁹⁸ Aristot. [Nic.] Eth. 3. [6. 1115a].

¹⁹⁹ 2 Mak 7.

²⁰⁰ Stepono mirtis.

²⁰¹ T. y. birželio 4 d.

palaidojimo dieną – mums parodyti šiame mieste. Guli ramybėje, mūsų karaliau Steponai! Guli ramybėje, Tėvynės tėve Steponai! Kai iš gyvenimo pasitraukia žmonės, o klausytojai, yra didelė netektis, kai karaliai – dar didesnė, o kai geri karaliai – visų didžiausia. Taigi, didžiai liūdintys liūdnujų laidotuvių stebėtojai, kas gali uždrausti arba, veikia, kas gali nepritarti jūsų gedului, jūsų ašaroms, jūsų raudoms?²⁰² Visų pirma Tau, Ona Jogailaite, kilniausioji Stepono sutuoktine ir labiausiai nusipelnusioji ilgo gyvenimo Lenkijos karaliene, kokių gi dar reikėtų paraginimų raudoti ir sielvartauti? Bet atsižvelgiu į lytį, atsižvelgiu į tavo silpną sveikatą, atsižvelgiu į aplinkybes, pagaliau atsižvelgiu ir į nepaprastą tavo kantrybę ir santūrumą. Tuo tarpu, Bažnyčia, prislėgtoji visų mūsų Motina, pripildyk šį šventą pastatą raudų ir aimanų. Nes numirėtas brangiausias Tavo sūnus, karalius Steponas, kuris puikiau nei Saulius Tavo dukras apvilkdavo brangiu purpuru, kuris Tavo atžalų apdarus puošė auksu²⁰³. Pratrūk verksmu, nelaimingoji Lenkijos valstybe, ir kartu su žydais prapliupk šauksmais: *Kaipgi krito karžygys, kurs gelbėjo Izraelio tautą!*²⁰⁴ Steponas, tavo karalius ir valdytojas, pasitraukė iš šio gyvenimo tvirtovės. Gedėk, įžymusis senate. *Krito* Steponas – tavo *galvos vainikas*²⁰⁵. Liūdėk, garbingasis bajorų luome: rinktinis tavo didybės žiedas, iš kurio dvelkdavo maloniausi ir mieliausi kvapai, nuvyto ir nukrito. Sielokitės, visi narsieji kariai: su Steponu beveik pradžuvo ir jūsų lavinimas, ir šlovė karo stovykloje bei kovoje. Raudokite, žydinčios akademijos ir gimnazijos: jūsų Mūzos prarado Steponą – prakilnią didingumo puošmeną ir patvarumo sargą. O tu, mūsų mažiausioji Jėzaus Draugija, ko kioms tu raudoms atsiduosi? Kokias ašaras liesi? Kokiame skausme gyvensi? Netekai savo gynėjo, savo pagalbininko, savo atramos, pagaliau, puikiausio tėvo. Verkite, visos vienuolių bendruomenės: karalius Steponas, apstus tikėjimo ir tvirčiausia visų vienuolių apsauga, pasiekė paskutinę gyvenimo dieną. Kilnūs ir šlovingasis Stepono dvare, gyvenk skaudžiame liūdesyje: pernelyg anksti iš Stepono buvo atimta gyvybė, o kartu iš tavęs – didelės pagalbos, tvirtos paramos, nuostabių malonumų ir didžiausios garbės viltis. Miestai, kaimai, pagaliau ir laukai, sustinkite nykdami iš sielvarto: karalius Steponas, kurio rankose buvo jūsų spindesys, šlovė ir apsauga, yra iškeliavęs į kitą, ge-

²⁰² *Visų luomų gedulas.*

²⁰³ *2 Kar 1, [24] (2 Sam 1, 24).*

²⁰⁴ *1 Mak 9, [21].*

²⁰⁵ *Rd 5, [16]. Žodžių žaismas: gr. στέφανος – vainikas.*

resnio gyvenimo, miestą. Pagaliau tegul nebūna nė vieno amžiaus, nė vienos lyties, nė vienos padėties [žmogaus], kuris nekentėtų iš didelio liūdesio. Nes karalius Steponas, pilnas malonės ir narsos, padaręs tautoje stebuklą ir didžiųjų ženklų, užgesęs štai guli ramybėje. Bet, ach, susilaikau ir nutraukiu šiuos raginimus kentėti. Nes atrodo, jog mano ausyse skamba toji ištarmė, kadaise užrašyta vieno iš senųjų poetų, bet dabar vėl pačiu laiku perimta Stepono²⁰⁶.

*Tegul niekas manęs ašaromis negerbia ir tegul neruošia laidotuvių su raudomis*²⁰⁷. Juk baigęs šį gyvenimą persikėliau į didingesnę karalystę, į kurią žemės karaliai atneš savo garbę ir šlovę²⁰⁸. *Tegul niekas manęs ašaromis negerbia*²⁰⁹. Nes *palaiminti pakviestieji į Avinėlio vestuvių pokylį*²¹⁰. Išpirkau visiems bendrą prigimtine nuodėmę. *Tegul niekas manęs ašaromis negerbia*. Nes *juk mes visi mirštame ir krentame žemėn kaip vanduo, kurs nebegrižta*²¹¹. Kartu su karaliumi Jošiju esu išvaduotas nuo įvairių pavojų ir sunkumų, gresiančių karalystei²¹². *Tegul niekas manęs ašaromis negerbia*. Nes *tikrai geresnė yra viena diena, o Dieve, tavo prieangiuose kaip kitų tūkstantis*²¹³. Ne taip nuėjau gyvenimo kelią, kad man mirtis galėtų daryti gėdą, – tai, ką iš manęs atėmė pernelyg ankstyva mirtis, pakeičiau narsa ir įvykdytų žygdarbių šlove. *Tegul niekas manęs ašaromis negerbia*. Nes *tam, kas bijo Viešpaties, bus gera galų gale ir savo mirimo dieną jis bus laiminamas*²¹⁴. Kūnui virtus pelenais nemirtinga mano siela mėgaujasi amžinu gyvenimu. *Tegul niekas manęs ašaromis negerbia*. Nes *palaiminti mirusieji, kurie miršta Viešpatyje! Jau nuo dabar, sako Dvasia, jie turi ilsėtis nuo savo vargų; nes jų darbai juos seka*²¹⁵. Nes žinau, kad *mano Atpirkėjas yra gyvas ir paskučiausią dieną aš atsikelsiu iš žemės, ir vėl būsiu apvilktas savo oda, ir savo kūne aš matysiu savo Dievą*²¹⁶, Dievą, mano gelbėtoją²¹⁷. *Tegul niekas manęs ašaromis negerbia*. Nes *juk ta mano viltis*

²⁰⁶ Karaliaus Stepono kalba ir epilogas.

²⁰⁷ Enijus. Žr. Enn. Var. 17 arba Cic. Tusc. 1. 117.

²⁰⁸ Apr 21, [24].

²⁰⁹ Enn. Var. 17 arba Cic. Tusc. 1. 117.

²¹⁰ Apr 19, [9].

²¹¹ 2 Kar 14, [14] (2 Sam 14, 14).

²¹² 4 Kar 22 (2 Kar 22).

²¹³ Ps 83 (84), [11].

²¹⁴ Sir 1, [13].

²¹⁵ Apr 14, [13].

²¹⁶ Job 19, [25-26].

²¹⁷ Mch 7, 7.

*paslėpta mano prieglobstyje*²¹⁸. Ak, mylimiausieji šios karalystės gyventojai, iš jūsų tikėdamasis dėkingos, Dievo malones ir mano rūpestį, pasiaukojimą bei pastangas atsimenančios širdies, kartu jus įpareigoju tikėtis geriausio. Nes tas pats Dievas, kuris tarp tiekos pavojų, tarp tiekos įvairių ir priešiškų likimo smūgių išsaugojo jus sveikus, sustiprinęs geras viltis iš nepaprasto savo gailingumo pasirodys jums esąs gailiausias tėvas. Nes *Viešpats geras tiems, kurie juo pasitiki, sielai, kuri jo ieško. O palaimintas, kieno padėjėjas yra Jokūbo Dievas, kurio viltis yra Viešpatyje, jo Dieve*²¹⁹.

Iš tikrųjų, su didžiausiu pasitenkinimu širdyje matau ir įžvelgiu, jog po tiekos maldu, išsakytų Dievui, po tiekos rūpesčių ir nerimo jums, be abejo, Dievo valia, yra paskirtas tas valdovas, kuris sėkmingai pastatytas prie karalystės vairo kiekvienam mintyse lengvai primins antrą mane ir, visai taip pat kaip aš, taps visuomet paklusniu sūnumi Dievo Bažnyčiai (kuri yra svarbiausias ir puikiausias kraitis visiems krikščioniškiems karaliams), tėvu valstybei, gynėju dvasininkų luomui, rėmėju senatui, saugotoju įstatymams, globėju kilmingiesiems, užtarėju piliečiams, galiausiai, visiems pačiu maloniausiu ir labiausiai valstybės gerove besirūpinančiu karaliumi. Ir tai, ką aš, reikalaujant padėčiai, kurioje buvo atsidūrusi valstybė, pradėjau su karine narsa, jis, jau įsivyravus taikai, sutvirtins skatinamas atsidavimo dieviškiems reikalams, pratęs su sumanumu, apsaugos ginklais, galiausiai, visokeriopa galia ir tvirta dviejų karalysčių sąjunga visam laikui negrižtamai ir nepajudinamai įtvirtins.

Todėl kreipiuosi į tave, karaliau Zigmantai²²⁰, didžiai pageidautas mano karališkos valdžios įpėdini: tave, kartoju, tave, valdovą, gimusį visiems diadiems ir žymiesiems darbams, garsėjantį dviejų karalysčių valdymu ir karališku krauju bei susijusį su manimi giminyste²²¹; raginu, skatinu ir saikdinu, kad tai, ką regi mano arba nepabaigta, arba nustatyta, arba jau įvykdyta, platinant katalikų tikėjimą, įvedant tvarką valstybėje, priimant gerus įstatymus, įsteigiant vyskupijas, įkuriant bažnyčias, akademijas, kolegijas, vienuolynų namus, ligonines ir kitas panašias įstaigas, ne tik išlaikytum, bet ir išpuoštum,

²¹⁸ *Ten pat.* (Job 19, 27)

²¹⁹ *Ps 146, [5].*

²²⁰ Žr. išn. 12.

²²¹ Zigmantas Vaza buvo Stepono Batoro žmonos Onos Jogailaitės jaunesniosios sesers Kotrynos sūnus.

saugotum, praplėstum. Nes saugoti, kas duota, nėra mažesnis pasiekimas nei stengtis [tai] įgyti²²². Ir kadangi nėra prakilnesnio vargo už sielos ir kūno kovą, nerimstančiu ir uoliu rūpesčiu vykdomą dėl žmonių išgelbėjimo (kurio siekti Viešpats Jėzus kuo akivaizdžiausiai nurodė žodžiais, nuveiktais darbais ir, galiausiai, pačia mirtimi), kiek turi dvasinių jėgų, kiek vargo gali išverti, tiek dėk pastangų, kad pasiektum, jog tas manyje augęs gailestingumas sieloms, iš pražūties ir mirties Dievo Sūnaus *brangiu krauju*²²³ pakviestoms į išsigelbėjimą ir amžiną gyvenimą, tavyje niekada negalėtų pasirodyti menkesnis. Šią [kovą] tam tikru ypatingu būdu tau perduodu ir palieku kartu su karalystės valdžia, ją tau patikiu – išties šlovingesnę už visus karalių užsiėmimus ir darbus. Galbūt tau praneš, neretai tie, kurie buvo man ištikimi ir atidžiai stebėjo mano veiklą, kad aš ypač savo dvarą, o ir patį senatą, ir pamaldumo pavyzdžiais, ir gyvenimo santūrumu, ir draugiškais pokalbiais, ir daugybe paraginimų siekti teisingumo bei padorumo, galiausiai laiškais bei raštais kiek įmanydamas ir skatinau, ir raginau pažinti bei mylėti senąjį tikėjimą ir siekti didvyriškų dorybių; tam ir tu, karaliau Zigmantai, skirk visas savo gyvenimo jėgas ir pastangas, kad krikščionišką pamaldumą, kurį sugėrei su motinos pienu ir itin šventai puoselėjai nuo pat kūdikystės, įkvėptum kitiems ir nuolat stengtumeisi paraginimais ir paskatinimais visus į jį nukreipti, nes tokia bus tavo pareiga. Juk *pasaulis kuriasi pagal karaliaus pavyzdį*²²⁴. Taip pat jus, garbingiausieji šios karalystės senatoriai, kuriuos kitados laikiau savo sumanymų bei darbų bendrininkais ir dalininkais, raginu ir meldžiu, vardan jūsų išganymo, kad visomis išgalėmis siektumėte to, kas šią karalystę į Dievo malonę sugrąžintų, kas valstybę sutvirtintų, apsaugotų, išlaikytų, aprūpintų ir išpuošų. *O dabar, karaliai, supraskite; duokitės pamokomi jūs, kurie valdote žemę. Tarnaukite Viešpačiui baimėje ir džiūgaukite jam, su drebėjimu*²²⁵. Nes bus padarytas kiečiausias teismas viršininkams. Nes mažam daroma pasigailėjimas, o didikai bus smarkiai baudžiami²²⁶. Galiausiai visus jus, sugužėjusius iš tolimiausių Lenkijos karalystės ir kitų karalysčių kraštų į šį miestą, karalystės sostinę, atiduoti paskutinės pagarbos mano palaikams, norėčiau paraginti, kad vien iš manęs, kokį dabar

²²² Ovid. *Ars.* 2. 13.

²²³ 1 Pt 1, 19.

²²⁴ [Claudius] Claudianus, *Pan[egyricus de sexto consulatu Honorii Augusti]*, 8. 318–319].

²²⁵ Ps 2, [10–11].

²²⁶ Išm 6, [6–7].

čia matote, kaip jums pateikto pavyzdžio pasimokytumėte, kad pirmiausia visiems žmonėms skirta vieną kartą mirti²²⁷, todėl nei giminės kilnumas, nei kūno tvirtumas, nei turtų gausa, nei jokia galia, uolumas, gudrybė arba budrumas, pagaliau jokios nei kūno, nei dvasios apsaugos priemonės ir puošmenos (į kurias, mano turėtas, kitados žvelgėte su pagarba) negali nieko išvaduoti iš būtinybės sumokėti šią duoklę prigimčiai. Galiausiai įsitinkite tuo, jog tas pasitraukimo iš šio gyvenimo pavojus kasdien kabo virš kiekvieno galvos, kad žmogus jokia minties galia ar proto nuovokumu negali tos akimirkos iš anksto nuspėti. *Bet kaip* žuvys, kurios sugaunamos tinklu, ir kaip paukščiai, kurie sugaunami žabangais, taip įsipainioja žmonės nelaimės metu, kai ji juos netikėtai užklumpa²²⁸. Todėl Viešpats teisingai sako, jog visi turi budėti, tartum visai nežinodami nei tos būsimos valandos, nei dienos²²⁹, kuri *ateis kaip vagis*²³⁰. Štai aš dar šaukiu seimą, dar siunčiu pasiuntinius, planuoju pradėti žygius prieš priešus kaimynystėje, dar supirkinėju žemės valdas, statau gimnazijas ir šventoves, galvoju įvesti naują tvarką, naujus įstatymus ir naują būdą rinkti karalių; staiga ateina paskutinioji diena, ir *mano gyvenimas atkirstas lyg audėjo*; Viešpats atkirto mane ir visus mano planus bei sumanymus, *kai aš dar tebeaudžiu*²³¹, ir privertė mane kitam palikti neužbaigtus darbus. Tačiau kad ir koku laiku, kad ir koku būdu kas nors pasitrauktų iš šio gyvenimo, tegul neišsprūsta iš atminties, jog nei narsiam vyrui mirtis negali būti liūdna, nei geram bei didžiai pagarsėjusiam nuveiktų darbų šlove – per ankstyva, nei tvirtų dorybių sklidinam – apgailėtina. Todėl jums reikėtų rūpintis vien tiktai tuo, kad toji paskutinė jūsų gyvenimo diena jus užkluptų neslegiamus jokių sunkių sąžinės priekaištų, nekankinamus sužeidimų ir, kiek leidžia žmogiškas silpnumas, nestokojančius nieko, kas susiję su gyvenimo nekaltumu ir krikščionišku nuodėmių atleidimu. Juk dažnai garbinga mirtis papuošia nedorą gyvenimą, tačiau nedoras gyvenimas paprastai nepalieka vietos net ir garbingai mirčiai. Pagaliau tegul jūsų atmintyje telieka giliai įstrigę, jog jums Dievo ir prigimties skirtame trumpame gyvenimo kelyje nėra nieko pastovaus, nieko patvaraus, nieko nepriklausomo nuo įvairių atsitiktinumų. Juk kasdien

²²⁷ Žyd 9, [27].

²²⁸ Koh 9, [13].

²²⁹ Mt 25, [13].

²³⁰ 2 Pt 3, [10].

²³¹ Iz 38, [12].

matote, kiek daug gimsta ir atsiranda; tačiau daug ir žūva, išnyksta ir dingsta, galų gale, tiesiog rankomis galite užčiuopti, jog niekas toje pačioje padėtyje ilgėliau neišsilaiko; ypač dabar, kai mane, kurį dešimt metų, septynis mėnesius ir dvylika dienų pripažinote ir sveikinate kaip savo karalių, regite per vieną akimirką netekusį visų karališkos didybės ženklų: karūnos, skeptro, kalavijo, purpuro, herbų, šlovės, turtų ir viso prašmatnumo. Ir tas, kuris jums kadaise atrodžiau pilnas malonės, tai yra apdovanotas puikiais sielos, kūno ir likimo puošmenomis, ir net darantis kažkokius stebuklus, dabar priešais griežtą teisingiausiojo teisėjo Jėzaus Kristaus tribunolą stojau apsuptas, lydimas ir saugomas vien tik tų dalykų, kuriuos tas pats teisėjas, kadaise žemėje kuo maloniausiai vaikščiodamas žmonių tarpe²³², mokė esant svarbius grynajam tikėjimui ir tam tikram dorybių tobulinimui. Ar kūno grožis numirė taip pat greitai kaip gėlių? Taigi *pavėsiui tariau: Tu mano tėvas; o kirminams: Mano motina ir mano sesuo*²³³.

O dėl to turto, kurį neišmananti liaudis vadina sėkmės nešama gėrybe, – kaip niekada, kol kvėpavau su jumis tuo pačiu oru, nemaniau, kad reikia veikiau siekti progos jo pelnyti ir gausos, negu protingo naudojimosi ir kantrybės esant trūkumui, taip dabar regiu tas pačias [gėrybes] taip pasikeitusias, kad vieninteliais laimingais laikau ne tuos, kuriuos su kažkokiu susižavėjimu žmonės vienu balsu skelbia esant vertus pagarbos ir šlovės, bet tuos, kurie buvo pelnę malonę Dievo akyse ir pasižymėjo bei pagarsėjo dorybių šlove. Taigi beverčiais Fortūnos žaislais laikykite turtus, garbingas pareigas, pagyras ir visą plačiai sklindančią šlovę, – kartoju, laikykite juos nerimtomis patyčiomis iš neapdairiųjų ir iš tiesų žaislais. Su tam tikru didvyrišku nusiteikimu juos laikydami kur kas prastesniais už bet kokius menkiausius dieviškuosius dalykus, lobį paslėpkite ten, kur gėrybių nei rūdys nepuola, nei kandys negraužia²³⁴, nei grobikai ar godžiai išsižioję žmonės²³⁵ slapta negrobia bei neišvagia. Tad kai naudojotės pinigais, daugybės didžiųjų blogybių ir gerų dalykų sukėlėjais, arba turtingomis paveldėtomis tėvonijomis, pasirūpinkite įgyti tikrai ištikimų ir tikrai prielankių draugų, kad jie tuo itin pavojingu ir pražūtingu metu, kai išseks sveikas protas, nuovoka, jėgos, ūpas, įkvėpimas

²³² Bar 3, [38].

²³³ Job 17, [14].

²³⁴ Plg. Mt 8, 19.

²³⁵ Plg. Cic. Verr. 2. 2. 134: *avaritia semper hiante fuisse* („godumas visuomet buvo išsižiojęs“).

ir galiausiai – gyvastis, priimtų ir įsileistų jus į palapines bei namus, kurie matuojami ne tam tikrais laiko tarpsniais, bet apibrėžiami nekintama ir begaline amžinybe.

Šlovė Dievui ir jo šventiesiems.

Iš lotynų k. vertė ir komentarus parengė Simona Jaskelevičiūtė

Gauta 2016 11 10

Priimta 2017 04 15